

Tom 14/2022, ss. 495-542
ISSN 0860-5637
e-ISSN 2657-7704
DOI: 10.19251/rtnp/2022.14(15)
www.rtnp.mazowiecka.edu.pl

Zdzisław Jan Zasada
(Włocławek)

Związki strażackie na ziemiach polskich w latach 1914–1920. Część I – Zabór rosyjski

Streszczenie: Przez wiele dziesięcioleci poprzedzających wybuch I wojny światowej polscy strażacy dążyli do utworzenia organizacji zespalającej poszczególne straże pożarne w związki. Mimo nieprzychylności ze strony władz państw zaborczych, po usilnych i długo trwających staraniach, doszło do ich utworzenia.

- W zaborze pruskim 19 lipca 1863 roku – powstał Związek Towarzystw Pożarniczych i Ratunkowych oraz Komun Miast i Wsi Śląska i Poznańskiego, z siedzibą we Wrocławiu¹. W dniu 18 października 1891 r. Związek ten podzielił się na:
  - Prowincjonalny Związek Straży Pożarnych w Poznaniu,
  - Prowincjonalny Związek Straży Pożarnych na Górnym Śląsku, z siedzibą we Wrocławiu.

---

¹ W. Pilawski, *Chronologia powstawania ochotniczych straży pożarnych na ziemiach polskich w latach 1845-1890. OSP ponadstuletnie*, Warszawa 1998, s. 17-18; R. Świst, *Z dziejów ochrony przeciwpożarowej na Ziemi Wałbrzyskiej*, Wałbrzych 2012, s. 25.

- W zaborze austriackim 30 września 1875 r. – powstał Krajowy Związek Ochotniczych Straży Pożarnych w Królestwie Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim, z siedzibą we Lwowie.
- W prowincji Prusy Wschodnie 10 października 1875 roku – powstał Wschodnio-Pruski Prowincjonalny Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, z siedzibą w Bartoszycach.
- W zaborze pruskim 4 lipca 1880 roku – powstał Pomorski Związek Prowincjonalnych Straży Pożarnych, z siedzibą w Gdańsku.
- W zaborze rosyjskim 9 września 1916 roku – powstał Związek Floriański, z siedzibą w Warszawie.

Słowa kluczowe: Związek Floriański, Ochotnicza Straż Pożarna, Ochotnicza Straż Ogniowa, towarzystwo pożarnicze, niepodległość, I wojna światowa, Bolesław Chomicz, inż. Józef Tuliszkowski

Summary: For many decades preceding the outbreak of World War I, Polish firefighters sought to create an organization that would unite individual fire brigades into unions. Despite the hostility of the partitioning powers, they were established after strenuous and long-lasting efforts.

- In the Prussian partition, on July 19, 1863 - the Association of Fire and Rescue Societies as well as Municipal and Rural Communes of Silesia and Poznań was established, with its seat in Wrocław. On October 18, 1891, this union was divided into:
  - Provincial Union of Fire Brigades in Poznań,
  - Provincial Association of Fire Brigades in Upper Silesia, with its seat in Wrocław.
- In the Austrian partition, on September 30, 1875 - the National Association of Volunteer Fire Brigades in the Kingdom of Galicia and Lodomeria with the Grand Duchy of Kraków, with its seat in Lviv, was established.
- In the province of East Prussia on October 10, 1875 - the East-Prussian Provincial Union of Volunteer Fire Brigades was established, with its seat in Bartoszyce.
- In the Prussian partition, on July 4, 1880 - the Pomeranian Association of Provincial Fire Brigades was established, with its seat in Gdańsk.
- In the Russian partition, on September 9, 1916, the Florian Union was established, with its seat in Warsaw.

Keywords: The Florian Union, Volunteer Fire Brigade, Volunteer Fire Brigade, Fire Society, Independence, World War I, Bolesław Chomicz, Eng. Józef Tuliszkowski

Wstęp

Losy straży pożarnych wiązały się ściśle z losami walki o niepodległość narodu i państwa polskiego. Światli działacze strażacy w celu podniesienia na wyższy poziom działań taktycznych straży, a przede wszystkim kultywując pierwiastki narodowe i dążenia do wyzwolenia spod niewoli, wykonali ogrom pracy w celu zjednoczenia straży – najpierw w poszczególnych zaborach i później w niepodległej Polsce. Niekwestionowanymi liderami zjednoczenia całego ruchu strażackiego byli Bolesław Chomicz i inż. Józef Tuliszkowski – aktywiści Związku Floriańskiego. W prowadzonych rozmowach z władzami carskimi doprowadzili do zatwierdzenia statutu Towarzystwa Świętego Floriana i do odbycia 8-10 września 1916 roku I Ogólnokrajowego Zjazdu Straży Ogniowych Królestwa Polskiego w Warszawie. W toku jego obrad został powołany do życia Związek Floriański.

Z inicjatywy Związku Floriańskiego został powołany Komitet Międzydzielnicowy do Spraw Pożarnictwa. W jego składzie znaleźli się przedstawiciele Związku Floriańskiego (obejmującego byłe Królestwo Polskie), Związku Małopolskiego (obejmującego Galicję), Związku Wielkopolskiego (obejmującego Wielkopolskę), Związku Pomorskiego (obejmującego Pomorze) i Związku Cieszyńskiego (obejmującego śląską część zaboru austriackiego). Komitet odbył kilka narad we Lwowie i w Warszawie. Jednak trwająca wojna polsko-rosyjska przyczyniła się do przerwania jego działalności. Po jej zakończeniu odbyły się posiedzenia 10 i 23 maja oraz 25 czerwca 1921 roku. Uczestniczyli w nich delegaci wszystkich związków strażackich z terenu Polski. Podczas ich trwania przedyskutowano i przyjęto projekt statutu Związku Straży Pożarnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyznaczono termin odbycia Zjazdu.

Zwieńczeniem rozmów i ustaleń były obrady I Ogólnopolskiego Zjazdu Delegatów Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, 8-9 września 1921 roku w Warszawie, gdzie doszło

do powstania Głównego Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Mimo trudów pokonywanych przez straże pożarne w czasach niewoli, toczących się działań wojennych, w powstaniach – do ogólnopolskiego Związku, w niepodległym państwie, związki dzielnicowe straży zaborowych wniosły liczne jednostki OSP (OSO); Związek Floriański – 462 zorganizowane straże i 20 tys. strażaków, Związek Wielkopolski – 145 straży i 3872 strażaków, Związek Małopolski – 1466 straży i 54 000 strażaków.

Związek Floriański z nośnym hasłem „W jedności siła” wykonał ogromną pracę. Przez zaledwie jedenaście lat działalności (licząc Towarzystwo Świętego Floriana) stworzył podstawy do zintegrowania działających w zaborach związków strażackich. Możliwe to było przy udziale bardzo wielu działaczy pożarnictwa, którzy na trwałe wpisali się w jego historię.

Należy podkreślić, że podobne ruchy zjednoczeniowe miały miejsce w zaborze austriackim i pruskim. Tym kwestiom zostanie poświęcona druga część artykułu.

1. Strażackie związki pożarnicze w Królestwie Polskim w dobie I wojny światowej i po jej zakończeniu

Rozwój poparty znaczną progresją w powoływaniu straży pożarnych, ale także wzorce z krajów ościennych, były głównymi czynnikami dążącymi do zespolenia straży pożarnych w dzielnicowe związki.

Prowadzona przez zaborców polityka wynaradawiania, ograniczania swobód powodowała torpedowanie tych poczynań. Zezwalano jedynie – nie bez stawiania formalnych przeszkód – do odbywania zjazdów przy okazji wystaw rolniczych lub ważnych dla zaborców uroczystości. Tego typu przedsięwzięcia odbyły się w każdym z zaborów, gdzie najbardziej aktywne jednostki OSP (OSO – Ochotnicze Straże Ogniowe

w zaborze rosyjskim)² były organizatorami konferencji pożarniczych, zawodów strażackich oraz wystaw sprzętu do gaszenia ognia. Dążenie do ochrony i obrony majątku współmieszkańców i własnego, a przede wszystkim ze względu na dynamicznie wzrastające zagrożenia pożarowe, powstawały i prowadziły działalność gaśniczą, a także narodowowyzwoleńczą jednostki strażackie o przymusowym lub ochotniczym charakterze.

Badacz historii pożarnictwa na terenie zaboru rosyjskiego prof. Tadeusz Olejnik w rozwoju strażackich stowarzyszeń wyróżnia 5 etapów³:

- Pierwszy, lata 1864–1879, kiedy powstały towarzystwa pożarnicze w miastach gubernianych i nielicznych miastach powiatowych. Proces ich tworzenia oparty był na osadnikach niemieckich i przebiegał bardzo powoli. Wynikało to z zaporowej polityki rządu carskiego w stosunku do wszelkich organizacji, a te którym udzielono zgody były nieustannie obserwowane i kontrolowane.
- Drugi, 1880–1883, w którym nastąpił przyspieszony rozwój ruchu strażackiego. Głównym powodem była chęć udziału społeczeństwa w walce z często wybuchającymi pożarami oraz liberalizacja poczynań generałów-gubernatorów w stosunku do towarzystw ogniowych. Czynniki te miały wpływ na zakładanie straży w mniejszych miastach i osadach, zwłaszcza w zachodnich guberniach Królestwa.
- Trzeci, 1884–1898, w okresie sprawowania rządów warszawskich generałów-gubernatorów Iosifa Władimirowicza Hurki (1883–1894) i Pawła Andriejewicza Szuwałowa (1894–1896) nastąpiło wyraźne zahamowanie w rozwoju

---

² W przedmiotowej literaturze (opracowaniach, jednodniówkach) spotyka się różnorodne nazewnictwo podstawowych ogniw straży pożarnych. W zaborze austriackim i pruskim – Ochotnicza Straż Pożarna (OSP), natomiast w zaborze rosyjskim – Ochotnicza Straż Ogniowa (OSO). Czasami przedstawiano szyk liter w nazwie na SOO. Szczegółowa analiza dokumentów i ukazującej się w tym czasie prasie pożarniczej upoważnia do przyjęcia nomenklatury OSP i OSO dla poszczególnych zaborów.

³ T. Olejnik, *Rozwój organizacyjny towarzystwa ochotniczych straży ogniowych w Królestwie Polskim w latach 1864-1915*, „Muzealny Rocznik Pożarniczy” (dalej: „Muz. Roczn. Poż.”), t. 4(1993), s. 46-47.

towarzystw strażackich. Ich poczynania miały istotny wpływ na przyspieszenie polityki rusyfikacji.

- Czwarty, 1899–1906, rozwój straży wiązał się z wprowadzeniem statutu normalnego z 1898 roku do ustawy o stowarzyszeniach i związkach z 1906 r., na których podstawie towarzystwa bez większych przeszkód mogły być zakładane. Spowodowało to powstawanie znacznej liczby straży ogniowych (z wyjątkiem wsi) na terenach miejskich.
- Piąty, 1907–1915, w tym okresie zniesione zostały formalne ograniczenia w zakładaniu straży ogniowych, pod warunkiem przyjęcia przez nie statutu wzorcowego z 1898 roku. Szczególny postęp ilościowy nowych straży odnotowano po wydarzeniach rewolucyjnych w latach 1905–1907 w Rosji. Tym niemniej carskie władze nie ustawały w poczynaniach kontrolnych ani nie złagodziły nadzoru policyjnego nad strażami.

Mimo że od czwartego etapu rozwoju straży ogniowych nastąpił ich dynamiczny przyrost, to nie zabezpieczał on potrzeb w skutecznej walce z pożarami. W dalszym ciągu ich brak dotyczył małych miast, osad, a w szczególności wsi.

Na terenie Królestwa Polskiego w 1905 roku działało 247 OSO, w 1906 – 267, w 1907 – 332, w 1908 – 359, w 1909 – 374, w 1910 – 421, w 1911 – 439, w 1912 – 546 i w 1913 – 549⁴.

Głównymi ich rodzajami były stráže: zawodowe (w 1913 r. – 4), ochotnicze w miastach (w 1913 r. – 106), ochotnicze w osadach (w 1913 r. – 205), ochotnicze na wsiach (w 1913 r. – 141), folwarczne (w 1913 r. – 12), drużyny wiejskie (w 1913 r. – 42), fabryczne (w 1913 r. – 39)⁵.

Analiza dotycząca terenu chronionego przez jedną OSO w stosunku do obszaru Królestwa Polskiego (127 319 km²) wy-

---

⁴ „Rocznik Floriański” (dalej: „Roczn. Flor.” 1917), t. 1, Warszawa 1981, s. 29. Na stronach 138-141 „Roczn. Flor.” 1917, opublikowany jest spis (według powiatów) miejscowości Królestwa Polskiego, w których są ochotnicze stráže ogniowe.

⁵ Ibidem, s. 29.

nosiła: w 1905 roku – 511 km², w 1913 r. – 231 km² i w 1918 r. – 147 km².

1 stycznia 1914 roku w guberniach Królestwa Polskiego działały straże i drużyny: warszawska – 111, kaliska – 109, piotrkowska – 94, lubelska – 46, radomska – 44, płocka – 39, kielecka – 37, łomżyńska – 34, siedlecka – 31 i suwalska – 18⁶.

Wybuch I wojny światowej spowodował bardziej liberalny stosunek władz zaborczych wobec społeczeństwa polskiego. Jednak czynnik ten nie pozostał bez wpływu na organizację i działania OSO. Znaczna większość ich członków została wcielona do wojska. Na pierwszy plan wysunęły się problemy walki między zaborcami. Niektóre straże zostały pozbawione zaprzęgów konnych, częstokroć i sprzętu. Remizy i składy narzędzi pożarniczych wykorzystywane były na izolatoria, ambulatoria i dla potrzeb walczących oddziałów. Czynniki te spowodowały, że aż 116 OSO podczas I wojny światowej zawiesiło swoją działalność.

Straże zawodowe w dużych miastach i te bardziej operatywne w mniejszych miastach i osadach nie przerwały czynności niesienia humanitarnej pomocy spowodowanej także nasileniem pożarów w związku z prowadzonymi działaniami wojennymi. Częstokroć, narażając swoje życie i zdrowie, pod gradem kul spełniały swoje obywatelskie i społeczne obowiązki. Do nich także zaliczyć należy działania w szeregach milicji obywatelskiej, pomoc sanitarną i świadczenie pomocy rannym, dostarczanie zaprzęgów konnych i wozów do przewożenia rannych żołnierzy, dozorowanie więźni, przewożenie i roznoszenie korespondencji⁷.

---

⁶ Ibidem, s. 30.

⁷ Problem przesyłania korespondencji między Kutnem, Włocławkiem i Warszawą został rozwiązany po odbyciu przez okoliczne OSO narady w Lubieniu Kuj. W tym celu utworzona została centrala pocztowa we Włocławku, a korespondencja była przesyłana – drogą kolejową – z miasta do miasta w ściśle określonych godzinach. Nadzór nad jej działaniem i sprawnością powierzono Włocławskiej OSO. Zaprojektowano, zaakceptowany przez Rosjan, znaczek pocztowy, ze znakiem Czerwonego Krzyża i herbem Kujaw. Listy i przesyłki pieczętowano stemplem straży pożarnej. Tak zorganizowana strażacka poczta funkcjonowała w czasie względnego spokoju i przerw między walkami. Z.J. Zasada, *Dzieje straży pożarnych Włocławka oraz powiatu włocławskiego na tle historii ochrony przeciwpożarowej Kujaw wschodnich (1874–2004)*, Włocławek 2004, s. 132.

Bolesław Chomicz

Inż. Józef Tuliszkowski

Korzystając z tej okazji działacze strażacy podjęli kolejne organizacyjne próby zespolenia istniejących straży ogniowych. Istotnym elementem poczynań były uwieńczone sukcesem działania Pawła Górskiego z Dyrekcji Warszawskiego Towarzystwa Ubezpieczeń, który będąc blisko cesarskiego dworu w Petersburgu, uzyskał wstępną zgodę na tworzenie związku strażackiego. Kluczową rolę w formalnym doprowadzeniu do powstania związku miał Bolesław Chomicz. Dzięki swej wiedzy i aktywności w zakresie ubezpieczeń od ognia stopniowo zdobywał uznanie i poparcie w środowisku strażackim. Głównym jego celem działania było doprowadzenie do zjednoczenia działających w Królestwie Polskim straży ogniowych. Idee te podzielał z innymi liderami strażackimi. Wśród nich byli Leon Ostaszewski⁸, Leopold Bogumił Szyller-Racki⁹, Stanisław Waligórski¹⁰, Józef Tuliszkowski¹¹ i wielu innych. To właśnie ci działacze strażacy stali się liderami rozwijające-

⁸ Po roku od założenia Związku Floriańskiego L. Ostaszewski – redaktor naczelny „Przeglądu Pożarniczego” był gorącym zwolennikiem utworzenia muzeum strażackiego.

⁹ W latach największego cenzorskiego ucisku rozpoczął wydawanie pierwszego wówczas czasopisma dla straży p.t. „Strażak”. Za głoszenie na łamach wydawanego miesięcznika był wielokrotnie karany i aresztowany, co doprowadziło do zawieszenia cieszącego się popularnością wydawnictwa. Od 1996 r. funkcjonuje nadawany przez ZG ZOSP RP Medal Honorowy im. Bolesława Chomicza.

¹⁰ Późniejszy prezes Składnicy Strażackiej przekształconej w spółkę akcyjną. Podmiot wspierany przez GZ SP posiadał zakład wytwórczy sprzętu pożarniczego w Grodzisku Maz.

¹¹ Komendant Warszawskiej Straży Ogniowej do 1915 r. W 1918 r. pracował w Wojsku Polskim, zajmując się zagadnieniami ochrony przeciwpożarowej. Był autorem 7-tomowej „Obrony przed pożarami”. Od 1993 r. funkcjonuje nadawany przez KG PSP Medal Honorowy im. Józefa Tuliszkowskiego.

go się polskiego ruchu strażackiego. Korzystając z wyrażonej przez administrację carską zgody na utworzenie związkowej organizacji, B. Chomicz opracował jej statut, pod którym oprócz autora podpisali się Paweł Górski i Władysław Grabski – prezes Ziemiańskiego Centralnego Towarzystwa Rolniczego¹² (późniejszy premier rządu II RP). Tworząca się strażacka organizacja na terenie Królestwa Polskiego, oprócz głównego celu – zrzeszenia OSO, miała za zadanie:

- popierać działalność istniejących towarzystw strażackich,
- pomagać w zakładaniu nowych,
- popularyzować wśród społeczeństwa zagadnienia ochrony przeciwpożarowej,
- organizować wystawy, odczyty, konkursy i konferencje.

17 kwietnia 1915 roku¹³ władze carskie, w Rejestrze towarzystw i związków Gubernialnego Warszawskiego Komitetu do Spraw Towarzystw, zatwierdziły Ustawę Towarzystwa Świętego Floriana, jako organizacji skupiającej w swych szeregach wszystkie straże pożarne w Królestwie Polskim. Członkowie dzielili się na honorowych, rzeczywistych, popierających i korespondentów. Ustawa ta, zwana statutem, składała się z 498 punktów. W ostatnim widnieje informacja, że założycielami związku byli: Paweł Górski, Władysław Grabski i Bolesław Chomicz.

Wprowadzenie powyższych unormowań prawnych zaniepokoiło Rosyjski Związek Straży Pożarnych w Petersburgu. Ponadto działania wojenne toczące na ziemiach Królestwa Polskiego nie sprzyjały rozwinięciu działalności świeżo założonej organizacji. Mimo tego aktyw pożarniczy zaczął przygotowywać grunt do odbycia zjazdu krajowego straży. Wbrew pozorom sprzyjającymi okolicznościami była ofensywa wojsk niemiecko-austriackich dążących do wyparcia z Królestwa Polskiego Rosjan. Działania wojenne doprowadziły do zmiany zaborcy na niemieckiego, który wprowadził ostry reżim okupacyjny (obo-

---

¹² P. Matusak, *Bolesław Chomicz w trosce o jedność i siłę ruchu strażackiego*, Warszawa 2015, s. 44.

¹³ T. Olejnik, *Towarzystwa Ochotniczych Straży...*, s. 161.

wiązkowe dostawy dla armii, kontrybucje, branie zakładników), zezwalając jednocześnie na działalność pozapolityczną, z czego skorzystało polskie szkolnictwo. Nowe władze zajęły niechętnie stanowisko wobec organizacji strażackich, co spowodowało, że działalność Towarzystwa rozwijała się bardzo powoli¹⁴.

Około połowy 1916 roku B. Chomicz zaproponował Niemcom poprawienie stanu ochrony przeciwpożarowej na terenie Królestwa Kongresowego poprzez zwiększenie liczby OSO oraz nadanie im jednolitej – jak na terenie Niemiec – łatwej do zarządzania i szkolenia struktury. Argumentami, na korzyść wnioskodawcy, było także porównanie liczby pożarów oraz jednostek straży na terenie Niemiec i w Kongresówce, które wykazały bardzo znaczne różnice na niekorzyść ochrony przeciwpożarowej w zaborze. Prawdopodobnie te czynniki mogły zaważyć, że „Oberpolizei-prezydium” po roku niemieckiej okupacji wydało zezwolenie na zwołanie konferencji fachowej delegatów straży pożarnych. Miała ona odbyć się w Warszawie pod patronatem Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych od Ognia i podjąć zagadnienia związane z opracowaniem środków do zwalczania pożarów masowych w kraju. Należy tu wspomnieć, że w działaniach organizatorskich B. Chomiczowi pomagała Warszawska Straż Ogniowa i jej komendant inż. J. Tuliszkowski.

Uaktywnienia działalności straży pożarnych zorganizowanych w Towarzystwie Świętego Floriana podjął się Zarząd Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia, na którego czele stał Bolesław Chomicz. Jego działania spowodowały, że od 8 do 10 września 1916 roku w Warszawie odbył się I Ogólnokrajowy Zjazd Straży Ogniowych w Królestwie Polskim. W skład ścisłego komitetu organizacyjnego wchodził: Bolesław Chomicz – prezes Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia, Walerian Koreywo – wiceprezes Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia, Zygmunt Ponikowski – naczelnik Wydziału Pogrzebowego Ubezpieczeń Wzajemnych, inż. Ludwik

---

¹⁴ S. Pągowski, *Związek Floriański w Warszawie*, [w:] „Gore. Jednodniówka wydana na pamiątkę Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniowych w Warszawie 8 września 1921 roku”, Warszawa 1921, s. 9.

A. Zagrodzki – naczelnik Wydziału Technicznego Ubezpieczeń Wzajemnych, Stanisław Futasewicz – starszy referent Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych, Tadeusz Brzozowski – inspektor do spraw pożarnictwa przy Zarządzie Ubezpieczeń Wzajemnych, Henryk Barylski – [prezes Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Piaś”]¹⁵, inż. Józef Tuliszkowski – komendant Warszawskiej Straży Ogniowej, Tadeusz Rychter – [kapitan II Oddziału Warszawskiej Straży Ogniowej], ks. dr Marcin Szkopowski – kapelan Warszawskiej Straży Ogniowej, [Stanisław Wilhelm] Lilpop – [przemysłowiec z Podkowy Leśnej]¹⁶. Komitet organizacyjny zmuszony był do pokonania licznych trudności związanych z trwającą wojną, problemami komunikacyjnymi, podziałem obszaru Królestwa Polskiego i otoczeniem ich kordonami wojskowymi oraz utrudnieniami przyjazdu do Warszawy. Dzięki zabiegom Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych udało się wyjednać od szefa administracji cywilnej przy Generalnym Gubernatorstwie w Warszawie zgodę na przyjazd delegatów oraz ich trzydniowy pobyt.

Czynni członkowie straży ogniowych I Ogólnokrajowego Zjazdu Straży Ogniowych w Królestwie Polskim, Warszawa 8-10 IX 1916 r.
Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 52.

¹⁵ W nawiasach kwadratowych zostały zamieszczone imiona, nazwiska oraz nazwy miejscowości, które podczas poszerzonych badań zostały dookreślone.

¹⁶ K. Wyszonański, *Pierwszy Ogólnokrajowy Zjazd Straży Ogniowych w Królestwie Polskim*, „Roczn. Flor.” 1917, s. 49.

W zjeździe udział wzięło 850 delegatów z 302 straży oraz 103 przedstawiciele organizacji współpracujących ze strażami z całego Królestwa Polskiego. Zjazd odbył się pod hasłami realnej odbudowy kraju ze świadomością, iż na strażach pożarnych spoczywa nie tylko obowiązek gaszenia pożarów, ale także czynne uczestnictwo w życiu lokalnych społeczności, angażowanie się w walkę o wyzwolenie ojczyzny oraz przeświadczenie, że uczestniczy się w wielce znamienym i znaczącym przedsięwzięciu zjednoczeniowym.

Przed rozpoczęciem obrad na ulicach Warszawy, odizolowanej przez okupanta od reszty terenu Kongresówki, odbył się przemarsz ul. Nowy Świat i Alejami Ujazdowskimi około 1000 osób. W szyku wojskowym umundurowani delegaci straży udali się na nabożeństwa w katedrze, a następnie do Wielkiej Sali w Dolinie Szwajcarskiej na obrady.

W emocjonalnym przemówieniu programowym inaugurującym zjazd Bolesław Chomicz stwierdził:

[...] gdy zaczyna usuwać się zasłona wiekowa, ukazując nam w bliskiej perspektywie urzeczywistnienie idealów narodowych, zebraliśmy się tutaj licznie z całego kraju, by spędzić parę dni na skromnej pracy zawodowej. [...] W każdym społeczeństwie kulturalnym ochrona mienia ludzkiego przed zagładą od klęski ogniowej należy do podstawowych zadań władzy – bądź państwowych, bądź organów samorządowych [...]. Jesteśmy na progu ery bytowania politycznego narodu naszego. Z gruzów rumowisk, jakie udziałem toczącej się wojny, wśród ogólnej martwoty i trosk życiowych, powołujemy na nowo do życia placówkę, której pożytek znalazł dostateczną ocenę przed wojną. [...] odradzać to, co spoczywa w letargu, powtarzać nowe drogi wytyczne do ożywienia ustroju społecznego, jednoczyć rozproszone wysiłki w całość, uzupełniać szczyby i luki w gmachu społecznym i zachęcać do dalszej wytężonej pracy na odbudowę domu – będzie celem i zadaniem naszym [...]. Huragan dziejowy, który z żywiołową mocą przetoczył się przez kraj

nasz, niosąc ogrom spustoszenia, także rozluźnienie ustroju gospodarczego, dotknął boleśnie kilkaset organizacji zawodowych, jakimi są nasze Straże Ogniove Ochotnicze. Organizacje te leżą obecnie w gruzach – niemal na całym obszarze prowincji. Wskrzesać je, podnieść z upadku, ożywić i pobudzić do dalszej owocnej pracy jest zadaniem wszystkich nas tu zebranych. „W jedności siła” – hasło to wyryliśmy na wieczne czasy na sztandarze Związku Floriańskiego i pod godłem tem odwołujemy się do wszystkich, komu nie są obce potrzeby kulturalne kraju, o pomoc i poparcie usiłowań i dążeń naszych¹⁷.

Podczas obrad wygłoszono kilka referatów, których prelegentami byli:

- Bolesław Chomicz – prezes Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia, który skupił się na problematyce powstawania straży, podkreślając ich historyczne znaczenie oraz nakreślił zadania, jakie ciążyć winny na jednostkach strażackich. W tym celu apelował do społeczeństwa, by straże pożarne były traktowane jak inne instytucje użyteczności publicznej, bo to od nich zależy bezpieczeństwo współmieszkańców i niesienie pomocy w razie zagrożonego życia, zdrowia i środowiska. Do zarządów miast i gmin oraz instytucji ubezpieczeniowych zaapelował o podejmowanie uchwał o systematycznym wspieraniu finansowym działających i powstających straży ogniowych.
- Inż. Józef Tuliszkowski – komendant Warszawskiej Straży Ogniovej, krytycznie odniósł się do wcześniejszych propozycji tworzenia związku strażackiego w oparciu o rosyjski model. W dalszej części wystąpienia przedstawił projekt zmian, który w najbliższej przyszłości miał doprowadzić do: powołania instruktorów-lustratorów straży, którzy merytorycznie wsparliby straże ogniowe;

---

¹⁷ P. Rochala, *Chomicza sposoby na niepodległość i samorządność*, Jednodniówka ZG ZOSP RP, wrzesień 2017, s. 40-41.

- ustanowienia instruktorów okręgowych; powołania głównego kierownictwa związku; powołania komisji technicznej, która czuwałaby nad udoskonalaniem urządzeń do gaszenia pożarów.
- Inż. Ludwik Zagrodzki – naczelnik Wydziału Technicznego Ubezpieczeń Wzajemnych, odniósł się do problematyki ubezpieczeń od ognia w kontekście zrekompensowania strat powstałych w wyniku pożarów budynków.
  - Architekt Stanisław Futasewicz – starszy referent Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych, zwrócił uwagę na konieczność ubezpieczeń od klęsk ognia budynków wiejskich.
  - [Zygmunt] Kossowski – uzasadniał potrzebę emerytalnego zabezpieczenia strażaków zawodowych i ich rodzin.
  - Dr [Józef] Szymański – omówił znaczenie służby sanitarnej w pożarnictwie, dowodząc potrzebę utworzenia oddziałów sanitarnych w strażach ogniowych. Ich zadaniami – szczególnie na wsiach – miało być udzielanie pomocy rannym oraz poszkodowanym w nagłych wypadkach, powodziach i klęskach żywiołowych.
  - Kpt. [Tadeusz] Brochocki – koniuszy Warszawskiej Straży Ogniowej, podniósł bardzo znaczącą rolę koni zaprzęgowych, których kondycja, należyte utrzymanie i odpowiednie przygotowanie ma wpływ na czas dojazdu straży na miejsce pożaru lub innego zdarzenia.
  - [Zygmunt] Gryźewski – przekazał rady i wskazówki dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej przez straże ogniowe.
  - Jakub Kohn – członek Zarządu OSO w Częstochowie, przedstawił zagadnienia związane z finansowaniem straży ogniowych.
  - Inż. Nowakowski – z Zagłębia Dąbrowskiego podjął problematykę wspomagania straży ogniowych przez samorządy miast i gmin.
  - Por. Julian Gierasiewicz – dowódca oddziału Warszawskiej Straży Ogniowej, dokonał analizy wyposażenia

w sprzęt do gaszenia pożarów będący w posiadaniu straży ogniowych Królestwa Polskiego.

Z różnotematycznych problemów poruszanych przez prelegentów wynika, że organizatorzy starali się dobrać szerokie spektrum tematów, z którymi zapoznali się delegaci i zaproszeni goście. Takie wielostronne wyeksponowanie zadań ciężących na strażach ogniowych spowodowało dyskusję i wypowiedzi uczestników zjazdu. Było to też swoistego rodzaju seminarium, na którym jego uczestnicy zapoznali się z wieloma problemami organizacyjnymi i technicznymi, z zadaniem przeniesienia nabytych wiadomości do macierzystych jednostek. Dotarł też do delegatów przekaz o znaczeniu utworzonego towarzystwa pożarniczego, które miało jednoczyć oraz wspomagać poszczególne straże ogniowe w Królestwie Polskim.

Działająca podczas zjazdu komisja organizacyjna przedstawiła delegatom do zaopiniowania w formie uchwał następujące tematy:

- przyjąć dla władz naczelnych nazwę – Zarząd Główny Związku Floriańskiego;
- zreformować i ujednoczyć wzór strażackiego munduru w oparciu o projekt artysty malarza Bronisława Gembarzewskiego;
- opracować projekt statutu dla straży ogniowych Królestwa Polskiego;
- dokonać rewizji zarządzeń przeciwpożarowych w teatrach, szkołach, szpitalach i innych gmachach użyteczności publicznej;
- powołać organ prasowy Związku Floriańskiego;
- zaprojektować oraz ustanowić regulaminy znaku korporacyjnego, odznaki honorowej i dyplomu Związku Floriańskiego;
- zapoczątkować gromadzenie urządzeń, narzędzi, sprzętu oraz innych pamiątek, które posłużą do utworzenia muzeum strażackiego;
- wprowadzić w życie „Regulamin oddziału Związku Floriańskiego”;

- złożyć do magistratu miasta Warszawy wniosek o wsparcie materialne straży ogniowych usytuowanych na przedmieściach stolicy;
- opracować regulamin oraz warunki przystąpienia OSO i osób indywidualnych do Związku Floriańskiego;
- określić wysokość składki członkowskiej.

Powyższa problematyka, w wyniku głosowania, została przyjęta przez delegatów oraz zobligowano do jej realizacji Zarząd Związku Floriańskiego. W ciągu czterech miesięcy 1916 roku w celu ich realizacji odbyło się 6 posiedzeń, a w 1917 roku – 15.

Po części merytorycznej obrad zebrani postanowili powołać do życia Związek Floriański, działający na podstawie zatwierdzonej uprzednio ustawy. Po czym przedstawieni zostali kandydaci do ścisłego kierownictwa powstałego Związku Floriańskiego. Członkami zarządu zostali: [Emil] Balcer (Łowicz), Bolesław Chomicz (Warszawa), Stanisław Dzierzbicki (Warszawa), [Juliusz] Konopacki (Piotrków Tryb.), dr [Alfred] Grohman (Łódź), [Stanisław] Olkuski (Końskie), [Stanisław] Szostkiewicz (Warszawa), ks. dr [Marcin] Szkopowski (Warszawa), inż. Józef Tuliszkowski (Warszawa), [Edward] Wagner (Łódź), [Józef] Kubicki (Zawiercie) i [Ludwik] A. Zagrodzki (Warszawa), inż. Władysław Zaleski (Lublin); zastępcami: [Zygmunt] Gryżewski (Łęczycza), [Józef] Lewiński (Włocławek), [Antoni] Troczewski (Kutno). Członkami komisji rewizyjnej zostali: ks. [Feliks] Czyżewski (Piaski Luterskie), S. Jełowicki (Częstochowa), [Wacław] Kaliszek (Koszelewo koło Dębowy Górniczej), ks. kan. [Wacław] Kokowski (Serock), Zdzisław Przyjałkowski (Radom) i [Jan] Urbanek (Bocheń koło Łowicza)¹⁸.

W wyniku tajnych wyborów przeprowadzonych na pierwszym posiedzeniu Zarządu Związku Floriańskiego 11 września 1916 r. członkami władz zostali: Bolesław Chomicz – prezesem, dr Alfred Grohman i inż. Józef Tuliszkowski – wiceprezesami, inż. Ludwik A. Zagrodzki – sekretarzem, Stanisław Szostkiewicz – skarbnikiem, ks. dr Marcin Szkopowski – kustoszem;

---

¹⁸ L. Zagrodzki, *Sprawozdanie z działalności Zarządu Związku Floriańskiego*, „Roczn. Flor.” 1917, s. 127.

członkami Zarządu: Emil Balcer, Stanisław Dzierzbicki, Józef Kubicki, Juliusz Konopacki, Stanisław Olkuski, inż. Edward Wagner i Władysław Zalewski¹⁹.

W celu wykonywania uchwał Zarządu Głównego Związku Floriańskiego, prowadzenia prac organizacyjnych, udzielania porad i informacji oraz załatwiania wszystkich innych prac, pozostających w zakresie działalności Związku powołano Biuro Związku Floriańskiego. Jego naczelnikiem został Stanisław Arczyński, były komendant Straży Pożarnej w Rakowie koło Częstochową, Aleksander Bronisław Jasiński – zastępcą naczelnika (przydzielony przez Zarząd Wzajemnych Ubezpieczeń), Henryk Płociennik – instruktor do spraw pożarnictwa, Stefania Czeluścińska, Stanisława Krzemińska, Zofia Mikkówna – pracownicami biura²⁰.

Na stan funduszków Związku, w chwili rozpoczęcia jego działalności, wchodziły: składki członkowskie, darowizny Towarzystwa Ubezpieczeń Budowli od Ognia, darowizny Towarzystwa Ubezpieczeń „Snop”, dochody własne i wynosiły one 5503 rubli i 50 kopiejek oraz 1700 marek²¹.

Pomieszczenie, w którym zlokalizowane było biuro zarządu zostało użyczone przez Zarząd Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia w Warszawie w siedzibie tej instytucji.

Dzięki energicznej działalności Zarządu Głównego oraz jego biura organizacyjnego następował szybki wzrost liczby związkowych straży pożarnych, powstawały nowe straże i rozwijała się intensywnie działalność już istniejących. Na początku 1917 r. należało do Związku Floriańskiego 169 straży, to w połowie 1918 roku było ich 450. Jednak wiele jeszcze OSO do niego nie należało²².

Znaczącym krokiem na drodze umocnienia organizacyjnego Związku Floriańskiego było Walne Zgromadzenie, które

---

¹⁹ *Ogólnokrajowy Zjazd Straży Ogniwych w Warszawie*, „Przegląd Pożarniczy”, (dalej: „Przegl. Pożar.”) 1/1917, 2/1917, 3/1917, 4/1917.

²⁰ „Roczn. Flor.” 1917, s. 136.

²¹ L. Zagrodzki, *Sprawozdanie z działalności Zarządu...*, s. 127.

²² J.R. Szaflik, *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych...*, s. 135.

odbyło się 15 lipca 1917 roku²³ Podczas jego trwania został zatwierdzony statut Związku Floriańskiego oraz wzór uniformu strażackiego. Wśród podjętych decyzji natury organizacyjnej postulowano konieczność zorganizowania Składnicy Strażackiej, która zaopatrywałaby strażę w narzędzia i przyrządy pożarnicze²⁴.

Ostatnie przed zakończeniem I wojny światowej Walne Zgromadzenie Związku Floriańskiego odbyło się 15 września 1918 roku. Przedstawione przez Zarząd Główny sprawozdanie z dotychczasowej działalności wskazało znaczny rozwój organizacyjny związku. W dniu obrad do związku należały 462 strażę, skupiając w swoich szeregach 20 000 członków²⁵.

2. Związek Floriański w walce o odzyskanie niepodległości (1918–1920)

Zbliżająca się klęska państw walczących nieomal na wszystkich frontach Europy w I wojnie światowej spowodowała wśród polskiego społeczeństwa wiele przesłanek pozwalających na możliwość przyczynienia się do szybszego oswobodzenia. Wielu strażaków – już dużo wcześniej – podjęło starania przygotowujące do walki o odzyskanie niepodległości. W tym celu nawiązana została współpraca z tajną Polską Organizacją Wojskową (POW)²⁶, działającą w latach 1914–1921, początkowo na terenie Królestwa Polskiego i na terenie zaboru austriackiego. Związane z nią były luźno POW zaboru pruskiego, a także POW Górnego Śląska oraz POW Litwy Kowieńskiej.

Zawiązane stosunki zaowocowały wzrostem liczby członków POW, w których istotną rolę zaczęli odgrywać strażacy działacze. Takim szczególnym przykładem jest wspólna walka

---

²³ „Kurjer Polski” 188, 13.07.1917 r., s. 5

²⁴ *Protokół Zgromadzenia Walnego Związku Floriańskiego odbytego w drugim terminie w dniu 15 lipca 1917*, „Przeł. Pożar.” 14/15, 1 VIII 1917.

²⁵ J.R. Szaflik, *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych...*, s. 135.

²⁶ Zob.: Z. Todorski, *Oddział Polskiej Organizacji Wojskowej i Straż Ogniowa Ochotnicza w Kotuniu w latach 1915–1918*, Kotuń 2018.

strażaków z Kotunia [pow. siedlecki, woj. mazowieckiej] z niemieckim okupantem, który w sierpniu 1915 roku zajął ziemię byłego zaboru rosyjskiego. Na skutek tego:

[...] zmieniły się zadania POW, które dotychczas stanowiły siłę dywersyjną i wywiadowczą na rzecz Legionów Polskich na zapleczu frontu. Nowym zmodyfikowanym celem stało się teraz „przygotowanie siły zbrojnej do walki o niepodległość Polski”, a Legiony uznawano za „organizację bratnią”, czyli równorzędną²⁷.

Nasilające się od 1917 roku represje oraz konieczność podjęcia akcji uświadamiającej społeczeństwa kotuńskiego zwróciły uwagę dowództwa POW na znacznie lepszą potrzebę zakonspirowania organizacji. W tym celu podjęto starania dążące do założenia straży pożarnej. Nie bez trudności stawianych przez niemieckiego naczelnika powiatu siedleckiego doszło w maju 1918 roku do rozpoczęcia działalności OSO. Równocześnie z załatwianiem rejestracji straży – w oparciu o bazę straży pożarnej – rozwinęła się działalność organizacyjna, szkoleniowa i kulturalno-oświatowa. Jednak najistotniejszymi jej elementem były przeprowadzone szkolenia i ćwiczenia musztry, topografii oraz posługiwania się bronią. Apogeum wspólnych działań nastąpiło w nocy z 10 na 11 listopada 1918 roku. Wtedy to powoźcy i strażacy pod dowództwem strażaka – Józefa Wyżykowskiego rozbroili Niemców pilnujących mostu kolejowego na rzece Kostrzyń koło Oleksina oraz opanowali stację kolejową w Broszkowie²⁸.

Przygotowane, nie tylko do gaszenia pożarów, ale do walki z bronią w ręku straże pożarne w bardzo wielu, szczególnie małych, miastach odegrały kluczową rolę w dopełnieniu wyzwolenia kraju spod ponadwiekowej okupacji. Problematyka ta jest stosunkowo mało przebadana przez polskich historyków, którzy

---

²⁷ T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1994, s. 46-47.

²⁸ Z. Todorski, *Oddział Polskiej Organizacji...*, s. 66.

w wielu opracowaniach nawet nie wspominają o dokonaniach strażaków podczas I wojny światowej i po jej zakończeniu. Fragmentaryczne materiały dotyczące tej tematyki przedstawił badacz historii pożarnictwa i ruchu ludowego prof. Józef Ryszard Szaflik. Zebrane przez niego materiały jedynie sygnalizują działania straży pożarnych w listopadzie 1918 r. w 76 miejscowościach²⁹. W prawie wszystkich notatkach na czoło wysuwają się informacje o rozbrajaniu przez strażaków patroli, posterunków i mniejszych grup wojsk niemieckich. Działania strażackie w opuszczonych przez okupanta miejscowościach sprowadzały się do organizowania milicji obywatelskiej, strzeżenia gmachów publicznych przed dewastacją i grabieżą, walki z często wybuchającymi pożarami, a na Śląsku i w Wielkopolsce uczestnictwa w powstaniach. W wyniku bezpośrednich starć z wojskiem niemieckim wielu strażaków zostało zabitych lub rannych. Mimo odniesionych strat ludzkich oraz w sprzeczności odzyskanie niepodległości zostało przez strażaków przyjęte entuzjastycznie. Będąc we własnej ojczyźnie – na poziomie miejsca zamieszkania, w którym działała OSO – przystąpiono do przebudowy ustroju jednostek zwalczających pożary, wybierano nowe władze, porządkowano remizy i znajdujący się w nich sprzęt. Przy wielu jednostkach zaczęły działać zespoły muzyczne, orkiestry, chó-

²⁹ Są to: Aleksandrów Kujawski, Biała Podlaska, Bocianiszce (pow. piotrkowski), Borek Fałęcki (pow. krakowski), Busko Zdrój, Chodecz, Choroszcza, Chorzele (pow. przasnyski), Ciechanów, Ciecocinek, Czeladź, Dobrzyń nad Wisłą, Drzewica, Dubienka, Dwikozy (pow. sandomierski), Gąbin, Gostynin, Góra Kalwaria, Jordanów, Kalisz, Kamienica Polska (pow. częstochowski), Kielce, Kock, Kolbuszowa, Kraśnik, Kruszewica, Krynica-Zdrój, Latowicz (pow. Mińsk Mazowiecki), Lipno, Lubraniec, Łask, Łęczycza, Łomża, Łowicz, Łódź, Mielec, Międzychód, Mińsk Mazowiecki, Mława, Mordy, Muszyna, Nieszawa, Nowy Dwór, Ostrów Mazowiecki, Płock, Praszka (pow. wieluński), Radomsko, Radzymin, Rokitno (pow. włoszczowski), Różan, Ryki, Rypin, Rzecznów (pow. iłżański), Sieradz, Sieraków (pow. międzychodzki), Sierdych (pow. siedlecki), Sierpc, Sokołów Podlaski, Stryj, Strzelno (pow. poznański), Sucha (pow. żywiecki), Sulmierzyce (pow. radomski), Suwałki, Swarzędz, Szczuczyn, Szymanowice (pow. kaliski), Śmigiel, Tomaszów Lubelski, Warszawa, Wierzbnik, Wilczyn (pow. kaliski), Wronki, Września, Wyszków, Zaklików (pow. lubelski), Żyrardów. J.R. Szaflik, *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych...*, s. 139-147. Także P.K. Gąsiarczyk, *Appendix. Materiały z „Przeglądu Pożarniczego” z listopada 1929 r., przygotowane w związku z 10 rocznicą odzyskania przez Polskę niepodległości, [w:] Strażacka niepodległość (1918–1921). Udział strażaków w walkach o odzyskanie niepodległości*, Warszawa 2018, s. 113-150. Autor opracowania przytoczył 95 OSO walczących o niepodległość Polski.

ry, wypożyczalnie ksiązek, koła sportowe i inne organizacje, których działalność podczas niewoli była zakazana. Do strażackich szeregów garnęli się młodzi mieszkańcy, uzupełniając w ten sposób stany osobowe w jednostkach, które doznały strat w ludziach z racji udziału w I wojnie światowej i latach następnych. Na szczególne podkreślenie zasługuje udział strażaków z Górnego Śląska, Warmii, Mazur i Pomorza Nadwiślańskiego, którzy stanęli najpierw w obronie granic i później włączyli się w nurt życia społecznego.

W obliczu wywalczonej niepodległości po ponadwiekowej niewoli strażacy podejmowali rozliczne przedsięwzięcia związane z przygotowaniem się do nowej rzeczywistości. Istotną rolę w tym zakresie odegrał Zarząd Związku Floriańskiego, który na łamach „Przeglądu Pożarniczego” apelował o czynne włączenie się do odbudowy kraju. Na początku II Rzeczypospolitej wystosował odezwę do swoich członków, w której m.in. pisał:

*Do Was, Druhowie, zrzeszonych w Związku pod hasłem: „W jedności siła”, odwołujemy się o poparcie budowy państwa, boć Związek o 20 tysięcy członków jednym tętnem uderzać musi. [...] Organizacje ochotniczych straży ogniowych, które w martwocie dziejów ubiegłych były zawsze ostoją życia narodowego, pozostaną, w to święcie wierzymy, ośrodkiem, skąd jedynie myśl państwowo-twórcza, karność społeczną pielęgnująca, wykwitnie, a wszelkie wrogie i rozkładowe zakusy rozbiją się o spiżową pierś jedności narodowej, o jej wielką i niezłomną wolę do życia samodzielnego. [...] Leć nasz Orle w górnym pędzie – Sławie, Polsce, Światu służ! Temi słowy nieśmiertelnemi krzeczcie Ducha, Druhowie, a wpatrzeni w drogi nam wszystkim cel dziejów ojczystych – w wolną i niepodległą Polskę, bądźcie w tej dobie świetlanej orędownikami ład i mocy duchowej. Czołem, Druhowie!*³⁰

---

³⁰ Odezwa Związku Floriańskiego, „Przeegl. Pożar.” 21/22, 29 XI 1918 r., s. 173-174.

W tej trudnej politycznie i gospodarczo sytuacji kraju za wschodnią granicą pojawiło się niebezpieczeństwo naruszenia suwerenności Polski. Strażacy, podobnie jak i całe społeczeństwo, byli wyczerpani działaniami wojennymi, ale mimo tego nie dopuszczali myśli, by ponownie nie stanąć w obronie ojczyzny. Kolejna utrata wolności nie była brana pod uwagę.

Na hasło Rady Obrony Państwa – „Ojczyzna w niebezpieczeństwie” – cały ruch strażacki stanął do dyspozycji władz państwowych i Naczelnego Wodza. W strażach bardzo szeroko rozwinął się zaciąg do Armii Ochotniczej gen. Józefa Hallera, a ci, co pozostawali na swoich posterunkach w miastach i wsiach skupili się w Obywatelskich Komitetach Obrony Państwa.

Zbliżające się zagrożenie zmobilizowało Zarząd Główny Związku Floriańskiego do wystosowania rozkazu do straży ogniowych ochotniczych, w którym nawoływał:

Wszystkim, komu drogi jest ideał niezależności Polski, wszystkich, kto ziemię, mowę i kulturę ojczystą miłuje, a nie pragnie jej pohańbienia przez motłoch wschodni – niech ożywi hasło solidarności narodowej, a hasło to „W jedności siła” wyryliśmy na naszym sztandarze Związku Floriańskiego. [...] Stańcie, jak jeden mąż, jako jeden syn mocarny w obronie Ojczyzny [...]. Pod broń, Druhowie! Twórzcie coperdziej zwarte szeregi mocarnych synów Ojczyzny, a mocą potęgi zbiorowej i siłą jedności narodowej dajcie wreszcie odparcie najeźdźcy, pragnącemu i Polskę i świat cały na modłę szaleńców przebudować, a – nim to nastąpi – czaszkami ludzkimi go usłać. Z pięćdziesięciu tysięcy synów Ojczyzny – pod sztandarem naszego Związku uszeregowanych – niech powstanie mężny hufiec Floriański³¹.

Jednocześnie biuro Związku oddane zostało władzy wojskowej, gdzie zgłaszali się kandydaci do służby wojskowej, a strażacki delegat uczestniczył w pracach werbunkowych.

---

³¹ Do straży ochotniczych ogniowych, „Przeł. Pożar.” 10-14, czerwiec-lipiec 1920 r. s. 66.

W ślad za rozkazem Bolesław Chomicz – prezes Związku Floriańskiego i inż. Stanisław Arczyński – naczelnik Biura Związku Floriańskiego wystosowali pismo do gen. broni Józefa Hallera, następującej treści:

Panie Generale! Oddajemy się pod Twoje rozkazy z tysiącem organizacyj obywatelskich, pod sztandarem Związku naszego pozostających. Pięćdziesiąt tysięcy zaszeregowanych z Związku synów Ojczyzny czeka skwapliwie Twoich, Generale rozkazów, by w hufcu zbrojnym pod przewodnictwem Twojem pierś mężnie nawale wschodniej stawić³².

Pozytywna odpowiedź gen. J. Hallera spowodowała, iż Zarząd Główny Związku Floriańskiego – władzom 46 ćwiczebnych okręgów – w których prowadzona była działalność przygotowująca do walki zbrojnej nakazał stworzyć patronat dla tworzących się szeregów strażackich. Jednocześnie zobowiązał poinformować o całej akcji miejscowe władze oraz podporządkować się zarządzeniom wojskowym i prosić o współdziałanie.

Działania Związku Floriańskiego bardzo pozytywnie zostały przyjęte przez związki dzielnicowe, w tym: Związek Małopolski we Lwowie, Związek Cieszyński, Związek Wielkopolski oraz liczne organizacje strażackie z Pomorza Nadwiślańskiego.

Idea utworzenia samodzielnego oddziału wojskowego, ze względu na wojskowe procedury i podległość została zaniechana, a rolą władz związkowych było komunikowanie strażom pożarnym o możliwości służenia ojczyźnie przez wstąpienie do wojska. Z Głównego Zarządu Związku Floriańskiego do wojska wstąpili: inż. Stanisław Arczyński, Tadeusz Brzozowski, dr Alfred Grohman, Ludwik Piętka, Marian Waligóra, Konstanty Wyszonacki oraz instruktorzy: Edward Gasik, Stanisław Pągowski, [Konstanty] Załęski³³.

---

³² Ibidem, s. 66.

³³ L.O., *Udział straży ogniowych w Armii Ochotniczej*, „Przeł. Pożar.” 10-14, czerwiec-lipiec 1920 r., s. 89.

W wyniku odezwy werbunkowej do działań organizacyjnych przystąpiły m.in. straże:

- Powiatu tureckiego, które jako pierwsze, 11 lipca 1920 r., wyrażając hołd Naczelnikowi Państwa i Wodzowi Naczelnemu, postanowiły wezwać wszystkich zdolnych do noszenia broni strażaków, by wstępowali do wojska. Efektem było utworzenie w Turku Powiatowego Komitetu Obrony Państwa, który oddelegował 27 ochotników-strażaków do Armii Ochotniczej.
- 14 lipca 1920 roku Oddział Związku Floriańskiego w Zagłębiu Dąbrowskim zameldował o gotowości strażackich oddziałów do wykonania rozkazów. Instruktor okręgowy [Bolesław] Pachelski został przydzielony do 11. Pułku Piechoty Ziemi Będzińskiej.
- OSO w Złoczewie [woj. łódzkie] na rzecz obrony kraju zakupiła 11 lipca 1920 roku pożyczkę na sumę 10 000 mk.
- Podczas odbytego 14 lipca 1920 roku zebrania OSO w Pabianicach uchwalono o przyłączeniu się do: [...] *akcji wszczętej przez Główny Zarząd Związku Floriańskiego.*
- W Lublinie OSO w porozumieniu z Głównym Komitetem Mobilizacyjnym przy Województwie Lubelskim przeprowadziła akcję werbunkową.
- Z OSO w Mińsku Mazowieckim 5 strażaków wstąpiło do Armii Ochotniczej.
- 18 lipca 1920 roku w Sieradzu podczas zwołanego wiecu, w którym udział wzięło 30 OSO (ok. 700 strażaków) ustalono zasady werbunku do Armii Ochotniczej, nadzoru nad jego przebiegiem oraz zebrano ok. 3000 mk. na potrzeby kampanii strażackiej.
- Wieluńska OSO zorganizowała werbunek 58 strażaków, którzy 27 i 30 lipca 1920 roku udali się do Sieradza.
- OSO w Kole, w celu sporządzania osobnych list wstępujących do Armii Ochotniczej strażaków, nawiązała kontakt z miejscowymi władzami. Na zebraniu straży 11 lipca 1920 r. zebrano kwotę 2500 mk., przeznaczając je na potrzeby Czerwonego Krzyża.

- 25 lipca 1920 roku w OSO w Koninie odbył się zjazd naczelników straży z powiatu konińskiego. Powołana na zebraniu komisja werbunkowa wysłała do wojska 141 strażaków-ochotników z prawie wszystkich straży funkcjonujących na terenie powiatu.
- W Lipnie staraniem Oddziału Związku Floriańskiego została zorganizowana komisja werbunkowa. Jej prace zaowocowały wstąpieniem do Armii Ochotniczej 32 strażaków, a w dalszej jej działalności do wojska zapisało się co najmniej 100 strażaków.
- W Gostyninie w OSO od 20 lipca 1920 roku zaczęła działać Komisja Organizacyjna Okręgu Gostynińsko-Kutnowskiego, która przekazała do podległych straży wezwania o wstępowanie do Armii Ochotniczej.
- Cały stan osobowy OSO w Hrubieszowie – 13 strażaków – zapisało się do 12 pułku ułanów w Zamościu.
- Z OSO w Chełmie 12 strażaków wstąpiło do Armii Ochotniczej, a 20 zapisało się do Straży Bezpieczeństwa.
- W Końskich [woj. świętokrzyskie] z miejscowej OSO wstąpiło do Armii Ochotniczej 22 strażaków.
- W Piotrkowie [woj. mazowieckie] wszyscy zdolni do noszenia broni członkowie miejscowej OSO wstąpili do Armii Ochotniczej.
- OSO w Częstochowie podczas zebrania odbytego 25 lipca 1920 roku uczestnicy postulowali ogłoszenie przez władze państwowe powszechnej mobilizacji wszystkich straży ogniowych.
- OSO w Rozprzy [woj. łódzkie] z pozostających poza mobilizacją strażaków uformowała się Straż Bezpieczeństwa wraz z posterunkiem ochraniającym linię kolejową.
- Radomski Zarząd i Sztab OSO, odezwą z 25 lipca 1920 roku, wezwał zdolnych do noszenia broni strażaków do wstępowania w szeregi Armii Ochotniczej, zaś inne osoby przeznaczone zostały do służby pomocniczej.

- Z OSO w Opocznie na wezwanie władz związkowych ochotniczo do wojska wstąpiło 12 strażaków, kilku wcielonych zostało z poboru.
- Do wojska na ochotnika z OSO w Krzcięcicach [woj. świętokrzyskie] wstąpiło do Armii Ochotniczej 12 strażaków i 15 zostało wcielonych z poboru.
- W Chaśnie [woj. łódzkie] na wezwanie Rady Ochrony Państwa do wojska, na ochotnika i z poboru, wstąpili wszyscy strażacy zdolni do noszenia broni.
- W Nieledwi [woj. śląskie] cała młodzież OSO wstąpiła do Armii Ochotniczej.
- W OSO w Wiśniewie [woj. mazowieckie] prawie wszyscy strażacy wstąpili do wojska (we wsi pozostało jedynie 3 strażaków).
- Z OSO w Ostrowiu i Broku [woj. mazowieckie] do Armii Ochotniczej wstąpiło 6 strażaków, jeszcze przed utworzeniem komisji werbunkowej.
- W Radziejowie podczas zebrania strażaków i władz miasta postanowiono powołać Komitet Ratunkowy, którego celem była zbiórka gotówki na potrzeby wojska. Ponadto doszło do powiększenia stanu osobowego drużyny strażackiej.
- OSO w Stopnicy przeznaczyła do Armii Ochotniczej 7 strażaków-ochotników.
- Z OSO w Oksie [woj. świętokrzyskie] do wojska na ochotniczo poszło 6 strażaków.
- Jeszcze przed oficjalnym apelem Związku Floriańskiego OSO w Białogonie [ob. część Kielc] przeznaczyła do wojska 6 strażaków-ochotników.
- W OSO w Sędziszowie [woj. świętokrzyskie] na skutek wstąpienia do Armii Ochotniczej 10 strażaków stan osobowy jednostki zmniejszył się o połowę.
- Z OSO w Małogoszczu [woj. świętokrzyskie] do wojska udało się 5 strażaków.

– Z kieleckiej OSO do wojska zostało wcielonych 4 strażaków-ochotników³⁴.

Ustalenie liczby strażaków-ochotników, którzy zaciągnęli się wojska dowodzonego przez gen. Józefa Hallera jest trudne, ponieważ okres prowadzonych działań wojennych nie sprzyjał prowadzeniu precyzyjnej dokumentacji. Znane historykom dane z tego okresu zaświadczenia, że w Armii Ochotniczej walczyło: z konińskiego 141 strażaków, lipnowskiego –100, kutnowskiego – 62, wieluńskiego – 58, rypińskiego – 50, łowickiego – 38, toruńskiego – 35, tureckiego – 27, włocławskiego – 22, koneckiego – 22, hrubieszowskiego – 17, opoczyńskiego 12. Łącznie 584³⁵.

Redakcja „Przeglądu Pożarniczego”, zamieszczając informacje dotyczące realizacji apelu kierownictwa Związku Floriańskiego przez jednostki terenowe, zdawała sobie sprawę, że nie była w stanie zamieścić wszystkich napływających do niej meldunków. Tym niemniej ukazane powyżej przykłady zaświadczenia, że we wszystkich środowiskach strażackich podejmowane były wysiłki wspomoczenia regularnych sił zbrojnych nowego państwa w walce z najeźdźcą. Stanowiło to o wielkim poczuciu odpowiedzialności za kraj, jakie niejednokrotnie – także i w najnowszej historii Polski – prezentowali strażacy.

Państwo polskie doceniło swoich strażaków, którzy uczestniczyli w walkach o niepodległość zarówno podczas I wojny światowej, jak i w czasie wojny polsko-rosyjskiej. Zestawienie ilościowe nadanych orderów, krzyży i medali zapewne nie odzwierciedla pełnego ich wykazu, a ustalenie ich dziś jest raczej niemożliwe.

---

³⁴ L.O., *Udział straży ogniowych w Armii Ochotniczej*, „Przegl. Pożar.” 10-14, czerwiec-lipiec 1920 r. s. 89-91.

³⁵ E. Walczak, *Udział strażaków w walce o granicę północno-zachodnią i obronę suwerenności kraju w latach 1918-1920*, [w:] *Z myślą o Niepodległej. Materiały z Konferencji Naukowej zorganizowanej 10 września 2008 r.*, Warszawa 2008, s. 72.

Tab. 1. Liczba odznaczonych w walkach orężnych o niepodległość Ojczyzny i w służbie nad ugruntowaniem bytu państwowego³⁶.

Lp.	Nazwa odznaczenia (nazewnictwo według nazwy ze źródła)	Liczba
1	Order Polonia Restituta	12
2	Order Wojenny Virtuti Militari	30
3	Krzyż Walecznych	151
4	„Orlęta” za obronę Lwowa	37
5	Odznaka Powstańca Wielkopolskiego	8
6	Krzyż Pamiątkowy Związku Towarzystw Powstańców Wielkopolskich	15
7	Odznaka Wojsk Wielkopolskich	5
8	Krzyż Powstańców	37
9	Medal 3 Maja	8
10	Odznaka Wojaka	5
11	Złoty Krzyż Zasługi	8
12	Srebrny Krzyż Zasługi	16
13	Brązowy Krzyż Zasługi	9
Łącznie		341

Źródło: „Przegląd Pożarniczy” 42-43/1928, s. 675-676.

Na łamach tego samego pisma, na podstawie nadesłanych do redakcji danych, zapewne niepełnych, opublikowane zostały nazwiska i miejscowości członków OSO, którzy polegli w walkach o niepodległość Ojczyzny w latach 1918–1921. I tak: podczas rozbrajania okupantów zginęło 5 strażaków, poległo w latach 1918–1920 – 101, poległo w walce z Ukraińcami – 8, zginął bez wieści 1 strażak, rozstrzelanych przez wojsko rosyjskie – 2 strażaków i rozstrzelany przez wojsko niemieckie – 1 strażak. Łącznie 116 członków OSO³⁷.

³⁶ Zob.: Imienny wykaz strażaków wyróżnionych orderami, krzyżami i medalami – „Przegl. Pożar.” 42-43, 11 XI 1928, s. 675-676.

³⁷ *Korny hold pamięci Druhów poległych w walkach o Niepodległość Ojczyzny w latach 1918–1921 składa w dniu 10-lecia odrodzenia Polski zrzeszone strażactwo polskie*, „Przegl. Pożar.” 42-432, 11 XI 1928, b.n.s. Tam też wykaz nazwisk i miejscowości, z których wywodzili się strażacy.

Wyróżnieniem szczególnej miary dla Ochotniczych Straży Ogniwych było nazwanie ich przez Marszałka Józefa Piłsudskiego „Siostrzycą Armii”.

W bardzo wielu miastach oraz wsiach strażacy i osoby cywilne, biorący udział w walkach narodowo-wyzwoleńczych lat 1914–1920, są upamiętnieni na pomnikach, krzyżach lub tablicach. Są one usytuowane nie tylko na parafialnych lub komunalnych cmentarzach, ale przede wszystkim przy remizach lub na ich frontowych ścianach. Dla przykładu na Kujawach wyeksponowano tablicę – jako replikę³⁸ – w obiekcie KM PSP we Włocławku przy ul. Rolnej 1 oraz na remizie OSP Grabkowo [gm. Kowal, pow. włocławski] z napisem:

W 1920 r. stając w obronie Ojczyzny przed atakiem wojsk bolszewickich, na polu walki polegli: Waclaw Goździalski, Czesław Mokry i Apolinary Szwagierek³⁹.

W kilku kolejnych latach w zarządzie Związku Floriańskiego następowały zmiany w łonie jego kierownictwa. W 1919 roku pracami zarządu w dalszym ciągu kierował Bolesław Chomicz. Jego zastępcami na funkcji wiceprezesa byli dr Alfred Grohman i inż. Józef Tuliszkowski, sekretarzem – inż. Ludwik Zagrodz-

---

³⁸ Na tablicy umieszczony jest tekst: „Na wezwanie Ojczyzny do walki za jej wolność z barbarzyńskim najeźdźcą w r. 1920 stawili się na ochotnika do armii strażacy: Białecki Wiktor, Bojańczyk Jerzy, Bryliński Szymon, Białecki Stefan, Ornatowski Waclaw, Jaroszewski Teodor, Krzemiński Edward, Kubacki Stefan, Kołodziejczyk Franciszek, Lewandowski Ignacy, Lewandowski Stefan, Laur Michał, Puchalski Walenty, Rybacki Józef, Rybczyński Wincenty, Majewski Franciszek, Wysocki Stanisław, Wiśniewski Józef, Zajferd Adolf. Śmiercią walecznych na polu chwały polegli, świętej pamięci: Drews Gustaw, Rakocza Jan, Niderfijerd Konstanty”. Tablica została odsłonięta w 1922 r. w korytarzu (obok wejścia do sali głównej) remizy przy ul. Żabiej 8. Przetrwiała okres II wojny światowej, mimo stacjonowania w remizie niemieckich strażaków. W latach sześćdziesiątych została zdemontowana i umieszczona w magazynie straży, po czym w niewyjaśnionych okolicznościach znalazła się na harcerskiej stanicie wodnej, a następnie – po przecięciu – wykonano z niej dwie płyty nagrobne, które znajdują się na jednym z grobów cmentarza komunalnego we Włocławku. Z.J. Zasada, *Dzieje straży pożarnych Włocławka oraz powiatu włocławskiego na tle historii ochrony przeciwpożarowej Kujaw wschodnich (1874–2004)*, Włocławek 2004, s. 151; Tenże, *140 lat Straży Pożarnej we Włocławku (1874–2014)*, Włocławek, 2014, s. 101.

³⁹ Z.J. Zasada, *Grabkowska Ochotnicza Straż Pożarna w ochronie przeciwpożarowej na Kujawach (1916–2006)*, Włocławek 2006, s. 120.

ki. Członkami zarządu: insp. Tadeusz Brzozowski (Warszawa), Józef Drzewiecki (Sosnowiec), Jakub Kohn (Częstochowa), Stanisław Olkuski, Zdzisław Przyjałkowski, inż. Edward Wagner, Marian Waligóra (Lublin), inż. Stanisław Waligórski (Warszawa). Kierownikiem Biura Zarządu Związku Floriańskiego był inż. Stanisław Arczyński, zaś Tadeusz Brzozowski, Edward Gasik, Józef Kowalewski, Stanisław Krajewski, Bronisław Pachelski, Stanisław Pągowski, Józef Stawski, Stanisław Żurkowski byli inspektorami Związku⁴⁰.

W 1920 r. w skład Zarządu Związku Floriańskiego wchodzili: Bolesław Chomicz – prezes, inż. Edward Wagner i inż. Stanisław Waligórski – wiceprezesa, inż. Ludwik Zagrodzki – sekretarz, Stanisław Olkuski – skarbnik, Emil Balcer – kustosz; członkowie: inż. Stanisław Arczyński, Tadeusz Brzozowski, Józef Drzewiecki, Jakub Kohn, Zdzisław Przyjałkowski, inż. Józef Tuliszkowski, Marian Waligóra. Ich zastępcami: Henryk Bronicki, Witold Chełmiński, dr Alfred Grohman, Jan Łoskowski, Józef Milewski i Ludwik Piętka. Biurem kierował inż. Stanisław Arczyński, a Edward Gasik był starszym instruktorem, Stanisław Pągowski i Konstanty Załęski – instruktorami⁴¹.

Szczególnie intensywną pracę podjęły władze Związku Floriańskiego po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Na początku 1919 r. podjęto ustalenia o odbyciu w pierwszej połowie 1920 roku w Warszawie ogólnopolskiego zjazdu straży ognio- wych z wyzwolonych terenów byłego Królestwa Polskiego.

W tym też okresie stabilizowała się działalność straży pożarnych na ziemiach zagarniętych przez Austriaków i Niemców. Zaszła więc konieczność podjęcia inicjatywy zjednoczenia straży w nowej rzeczywistości. Trudem połączenia organizacji zajęli się działacze Związku Floriańskiego w Warszawie i Krajowego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim we Lwowie. Ich władze zwróciły się do Wielkopolskiego Związku

---

⁴⁰ T. Olejnik, *Strażackie związki pożarnicze w Królestwie Polskim*, [w:] „Muz. Roczn. Poż.”, t. 1(1990), s. 55.

⁴¹ Ibidem, s. 55-56.

Straży Pożarnych w Poznaniu z propozycją zjednoczenia organizacji pożarniczych. Ich liderzy: Bolesław Chomicz reprezentujący Związek Floriański, dr Alfred Zgórski – Krajowy Związek Straży Pożarnych Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim i Emil Jahnke – Wielkopolski Związek Straży Pożarnych byli zgodni co do powstania jednolitego związku strażackiego. W tym celu na początku 1920 roku powołany został Komitet Międzydzielnicowy do Spraw Pożarnictwa w składzie: Franciszek Baranowski i Karol Rzepecki – Wielkopolski Związek Straży Pożarnych, Tadeusz Płoński i Bolesław Wójcikiewicz – Małopolski Związek Straży Pożarnych, Klemens Matusiak – Związek Polskich Straży Pożarnych na Śląsku Cieszyńskim, Jan Bukowski – Związek Górnośląski Straży Pożarnych, Leon Kaszewski i Jan Pawłowski – Związek Pomorski Straży Pożarnych, Stanisław Arczyński, Bolesław Chomicz (przewodniczący) i Józef Tuliszkowski – Związek Floriański⁴². Grono to podjęło się wypracowania założeń, w oparciu o które miało dojść – z poszanowaniem autonomii – w maju 1920 roku w Warszawie do zjazdu zjednoczeniowego. Ze względu na trwającą wojnę polsko-rosyjską prace zostały zawieszono.

Po roku działalności Komitet, na łamach „Przeglądu Pożarniczego”, wystosował odezwę do wszystkich straży pożarnych, w której czytamy:

[...] Walka z klęską ogniową, rujnującą dobrobyt ludzkości, spoczywa na barkach przeszło 2 tysięcy obywatelskiej organizacji – straży pożarnych (w tym 16 zawodowych), jako placówek samopomocy społecznej [...]. Rozproszone na różne dzielnice i województwa straże pożarne powinny – na wzór sokolnictwa i harcerstwa – wytworzyć w zjednoczonej Polsce zespół ujednoczony ku podniesieniu swej solidarności, ku umocowaniu swych podstaw organizacyjnych i zawodowych. Komitet Międzydzielnicowy, powołany z przedstawicieli poszczególnych Związków Straży Pożarnych w Polsce,

---

⁴² A. Stefanowski. *Historia przebudowy ustroju ochrony przeciwpożarowej w Polsce w świetle dokumentów i faktów. Lata 1918–1992*, t. 1, Historia, Poznań 2015, s. 213.

dokłada już od roku usiłowań, iżby – zachowując istnienie poszczególnych związków – wytworzyć w państwie całość korporacyjną w zakresie życia strażackiego przez zjednoczenie polskich Związków Straży Pożarnych.

W tym też czasie Walne Zgromadzenie Członków Związku Floriańskiego, 19 czerwca 1921 roku, podjęło uchwały:

1. Nadzwyczajne Zgromadzenie Walne członków Związku Floriańskiego uchwała przeprowadzić likwidację dotychczasowej organizacji Związku Floriańskiego w celu przeistoczenia go w Związek Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Datę tej likwidacji Zgromadzenie Walne ustala w zależności od terminu zatwierdzenia przez władze statutu Związku Straży Pożarnych Rzplitej Polskiej.
3. Z chwilą rozwiązania Związku Floriańskiego wszelkie jego fundusze i pozostały majątek Zgromadzenie Walne uchwała przekazać na cele Związku Straży Pożarnych Rzplitej Polskiej⁴³.

Zjazd straży z byłych zaborów odbył się 8-9 września 1921 roku w Warszawie, na którym podczas trwających obrad podjęto uchwałę o powstaniu Głównego Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej (GZSP RP).

W wyniku postępującego procesu zjednoczeniowego nie zaprzestały działania związki dzielnicowe, z których wydzieliły się później autonomiczne – podporządkowane władzy centralnej – związki wojewódzkie. Proces konsolidacyjny najszybciej przebiegał na terenie byłego Królestwa Polskiego. Czynności te poprzedzone zostały podjęciem decyzji o przystąpieniu do GZSP RP przez poszczególne województwa, w których działało 980 straży należących do Związku Floriańskiego.

W dniach 26-27 listopada 1921 roku odbył się zjazd województw nowogródzkiego i poleskiego, 24 września 1922 roku zjazd województwa lubelskiego, 9 września 1923 roku zjazd

---

⁴³ Nadzwyczajne Zgromadzenie Walne Związku Floriańskiego w dniu 19 czerwca 1921 r., „Przegl. Pożar.” 1921 r., 11-12, s. 56.

województwa łódzkiego. W tym też roku odbyły się zjazdy w województwach: białostockim i wileńskim, a w 1924 – kieleckim i warszawskim oraz w 1926 – podolskim i wołyńskim⁴⁴.

Końcowe lata działalności Związku Floriańskiego poparte wyteżoną pracą dla Odrodzonej Polski zdynamizowały ruch strażacki, czego dowodem było usystematyzowanie działań organizatorskich, zorganizowanie kilkuset kursów, zjazdów i zawodów pożarniczych. Rozwój rodzimego przemysłu przyczynił się do wyposażania OSO w coraz skuteczniejsze urządzenia i narzędzia pożarnicze służące do walki z pożarami oraz klęskami żywiołowymi. Reaktywowane wydawnictwo „Przegląd Pożarniczy” i szereg – szczególnie autorstwa inż. Józefa Tuliszkowskiego – fachowych publikacji przyczyniło się do merytorycznego i operacyjnego wzmocnienia podstaw działania OSO.

Związek Floriański wykreował hasło: „W jedności siła” oraz ustanowił dobrze zorganizowane struktury, a także solidny fundament dla zintegrowania Ochotniczych Straży Pożarnych ze wszystkich trzech zaborów.

Nie byłoby tych dokonań, gdyby nie działalność wielce zasłużonych dla polskiego pożarnictwa ich liderów: Bolesława Chomicza, inż. Józefa Tuliszkowskiego, Stanisława Arczyńskiego, Emila Balcera, Tadeusza Brzozowskiego, Stanisława Pągowskiego, Jakuba Kohn, Leona Ostaszewskiego oraz wielu innych, którzy wnosząc bardzo duży wkład pracy w powstanie i działalność Związku Floriańskiego, walnie przyczynili się do powstania Głównego Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej w 1921 roku.

Podsumowując – bardzo krótką – jedenastoletnią działalność powstałego w Królestwie Polskim w 1915 roku Towarzystwa Świętego Floriana i w latach 1916-1926 Związku Floriańskiego, należy stwierdzić, że walnie przyczynił się on do powstania bardzo licznych Ochotniczych Straży Ogniowych, które w oparciu o uchwalony przez Związek statut wzorcowy i instrukcję mogły rozwijać swoją działalność. Czasy, w których

---

⁴⁴ T. Olejnik, *Strażackie związki pożarnicze...*, [w:] „Muz. Roczn. Poż.”, t. 1(1990), s. 58.

przyszło działać kierownictwu Związku oraz ogniowom podstawowym, były niezmiernie trudne. Przedsięwzięciom nie sprzyjał końcowy etap niewoli, wybuch i działania militarne I wojny światowej oraz wojna polsko-rosyjska w 1920 roku. Okres ten wyróżnia się niezwykłym poświęceniem licznej rzeszy strażaków, którzy wzięli bezpośredni lub pośredni w nich udział oraz w trwających po jej zakończeniu walkach wewnątrz kraju.

Efektom konsolidacji związkowych organizacji strażackich było zakończenie procesu przystępowania do GZSP RP. Z tego też powodu – zgodnie z uchwałą Walnego Zgromadzenia Członków Związku Floriańskiego (19 czerwca 1921 r.) – Związek Floriański 18 października 1926 roku został rozwiązany⁴⁵.

4. Okręgowe zjazdy, zawody strażackie i lustracje

Organizowanie zjazdów strażackich w okresie zniewolenia było sprawą bardzo utrudnioną. Tym niemniej, przy okazji wystaw rolniczych oraz innych ważnych dla zaborców przedsięwzięć odbyły się ogólnopolskie zjazdy straży ogniowych w Częstochowie (21-22 VIII 1909 r.), Włocławku (27-28 XI 1910 i 18-19 VIII 1912 r.), Łowiczu (7-8 IX 1913 r.). Dopiero po utworzeniu Związku Floriańskiego strażacy mogli – bez większych utrudnień – spotykać się na zjazdach, konferencjach i zawodach strażackich. Władze związkowe, które patronowały tym przedsięwzięciom podzieliły je na dwie kategorie. Pierwsza to zjazdy o charakterze organizacyjnym, mające na celu zrzeszenie się, ściślejsze nawiązanie kontaktów oraz wymianę doświadczeń zostały zorganizowane przy wydatnej pomocy i wsparciu Zarządu Związku Floriańskiego. Udział w nich wzięli delegaci poszczególnych OSO z danego rejonu i nie były one połączone z ćwiczeniami czy pokazami strażackimi. Drugą kategorią były zjazdy, które miały charakter ćwiczeniowy połączony ze ukazaniem strony organizacyjnej działania straży i zazwyczaj z zawodami strażackimi.

---

⁴⁵ Ibidem, s. 58.

Zjazdów pierwszego typu w 1917 roku odbyło się sześć: w Sieradzu (15 X), we Włocławku (22 IV), w Koninie (8 VII), w Kole (22 VII), w Sosnowcu (4 XI) i w Radomiu (8 XII). Wzięło w ich udział przeszło 500 delegatów reprezentujących ponad 100 straży⁴⁶.

Zjazdów drugiej kategorii w 1917 roku odbyło się dziesięć: w Grójcu (10 VI), w Radomiu (29-30 VI), w Żelechowie (8 VII), w Łęczycy (2 IX), w Łowiczu (8 IX), w Olkuszu (16 IX), w Osiecinach (23 IX), w Kowalu (30 IX), w Częstochowie (7 X) i w Lipnie (28 X). Udział w nich wzięło 3000 strażaków, w tym 1700 strażaków w zawodach pożarniczych reprezentujących 101 OSO oraz 100 jednostek nieuczestniczących w ćwiczeniach lub zawodach⁴⁷.

W 1918 roku z inicjatywy Związku Floriańskiego odbyło się sześć zjazdów przedstawicieli straży pożarnych w: Lublinie, Wieluniu, Grójcu, Siennie, Radomiu i Częstochowie oraz dziesięć zjazdów połączonych z zawodami strażackimi w: Zamościu, Radomsku, Uniejowie, Ostrowcu, Piotrkowie Tryb., Przytyku, Lublinie, Włoszczowej, Kozienicach i Płocku.

Organizacja zjazdów przyczyniła się do przekazania najistotniejszych zagadnień dotyczących stanu OSP, ich merytorycznych i organizacyjnych podstaw działania, rekomendacji w zakresie zakupowania sprzętu do gaszenia pożarów oraz ukazania w bezpośredniej rywalizacji strażackiego wyszkolenia podczas zawodów pożarniczych. Jednak najważniejszym elementem było utworzenie struktur na szczeblu okręgu, do którego należało nieraz po kilka powiatów. Pierwszymi oddziałami z wybranymi władzami, dokumentami programowymi oraz siedzibami były te zorganizowane w: Grójcu, Kole, Lublinie, Olkuszu, Radomiu, Sosnowcu i we Włocławku.

Odbycie zjazdów, a w szczególności pokazów i zawodów strażackich, przyczyniło się do wzrostu zainteresowań społeczeństwa w zakresie polepszenia i zabezpieczenia się przed pożarami, stąd też wzrost liczebności szeregów członków Związku

---

⁴⁶ Ibidem, s. 59.

⁴⁷ S. Arczyński, *Zjazdy strażackie*, „Roczn. Flor.” 1917, s. 59.

Floriańskiego był imponujący: pod koniec 1916 roku należało do niego kilkadziesiąt straży, w 1917 było ich już 169, w 1918 – 450, w 1919 – 750, w 1920 – 956. W dniu 1 sierpnia 1921 roku Związek Floriański liczył 1084 straży i 60 tys. członków oraz 2400 osób fizycznych⁴⁸.

Zgodnie z postanowieniem Zjazdu Związku Floriańskiego na szczeblu powiatu (okręgu) odbyły się zjazdy⁴⁹:

- 15 października 1916 roku z udziałem wszystkich straży powiatu w Sieradzu. W czasie obrad poruszono problematykę organizacji wewnętrznej straży oraz przeanalizowano rozmieszczenie OSP na terenie powiatu. Po ich zakończeniu nastąpiła ekspozycja urządzeń i narzędzi do gaszenia pożaru oraz pokaz działań ratowniczych pogotowia strażackiego.
- 22 kwietnia 1917 roku z udziałem 21 delegatów straży z powiatu włocławskiego i nieszawskiego odbyła się konferencja pożarnicza. Jej uczestnicy wysłuchali referatów o ubezpieczeniach wzajemnych od ognia, o potrzebie zorganizowania Kujawskiego Oddziału Związku Floriańskiego, o zasiłkach dla straży, o znaczeniu koni w strażach i tworzeniu przy OSO harcerskich drużyn pożarniczych.
- 10 czerwca 1917 roku z udziałem ok. 300 uczestników odbył się zjazd w Grójcu. W wystąpieniach prelegenci poruszyli tematykę finansowania straży oraz ćwiczeń gimnastycznych. Zjazd postanowił zawiązać Oddział Związku Floriańskiego w Grójcu. Po przerwie odbyły się zawody strażackie, w których wzięły udział drużyny z: Białobrzegów, Błędowa, Czerska, Grójca, Mogielnicy, Nowego Miasta, Przybyszewa, Tarczyna, Warki, Woli Biejkow-

---

⁴⁸ S. Pągowski, *Związek Floriański w Warszawie*, s. 7.

⁴⁹ A. Arczyński, *Zjazdy strażackie*, „Roczn. Flor.” 1917, s. 59- 87. W tekście podane są: nazwiska delegatów zjazdów, nazwiska przedstawicieli kierownictwa Związku Floriańskiego biorących udział w zebraniach i zawodach, nazwiska przedstawicieli Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych od Ognia, „Przeglądu Pożarniczego” i władz lokalnych, nazwiska osób referujących i członków sądów konkursowych zawodów pożarniczych, nazwiska dowódców strażackich drużyn biorących udział w zawodach.

Prezydium Zjazdu Delegatów Ochotniczych Straży Ogniowych we Włocławku (15 V 1917 r.). 1. [Józef] Lewiński, prezes WOSO, 2. ks. kan. [Roman] Kossowski, kapelan WOSO, 3. [Tadeusz] Brzozowski, inspektor ds. pożarnictwa, 4. [Leon] Ostaszewski, redaktor naczelny „Przeglądu Pożarniczego”, 5. [Jan M.] Przedpełski, taksator ubezpieczeń na pow. nieszawski, 6. [Stanisław] Tatarkiewicz, naczelnik OSO w Aleksandrowie Kuj., 7. [Edward] Nel, z-ca naczelnika OSO w Aleksandrowie Kuj. Źródło: „Przegląd Pożarniczy” 9/12.

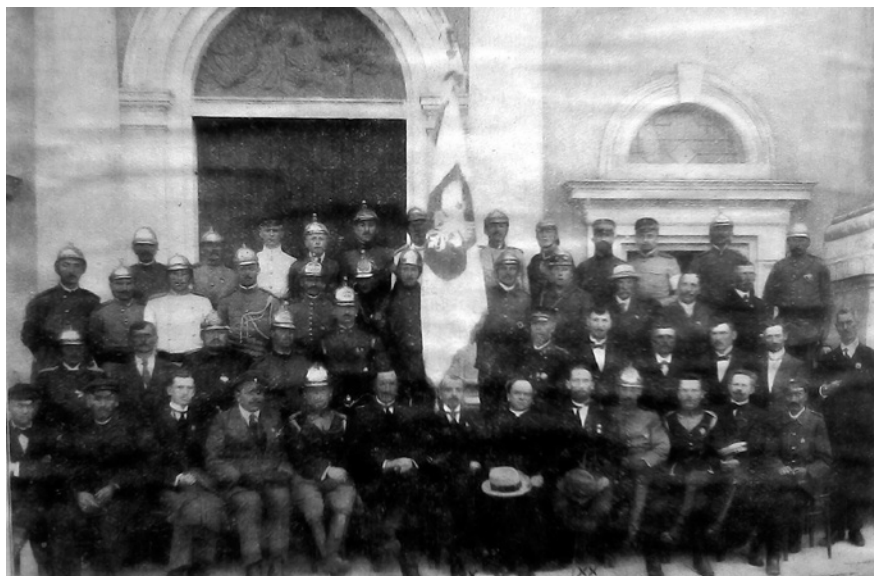
skiej oraz odznaczeni zostali strażacy z najdłuższym stażem w służbie pożarniczej.

- 29-30 marca 1917 roku z udziałem przeszło 650 uczestników odbył się zjazd straży połączony z jubileuszem 40-lecia radomskiej OSO. W uroczystościach wzięły straże pożarne z: Bartodziejów, Białobrzegów, Bronowic, Głowaczowa, Iłży, Jedlińska, Kozienic, Olkusza, Opoczna, Rawy, Skąły, Makowa, Skaryszewa, Wierzbinka-Starachowic, Zawichostu, Żarnowa oraz drużyny harcerskie z Warszawy i Żelechowa. Po uroczystym nabożeństwie odbyły się zawody strażackie, w których wzięły udział drużyny z: Bartodziejów, Białobrzegów, Bronowic, Jedlińska, Kozienic, Olkusza, Rawy, Skaryszewa, Zawichostu, Żelechowa i Warszawska Drużyna Harcerska.

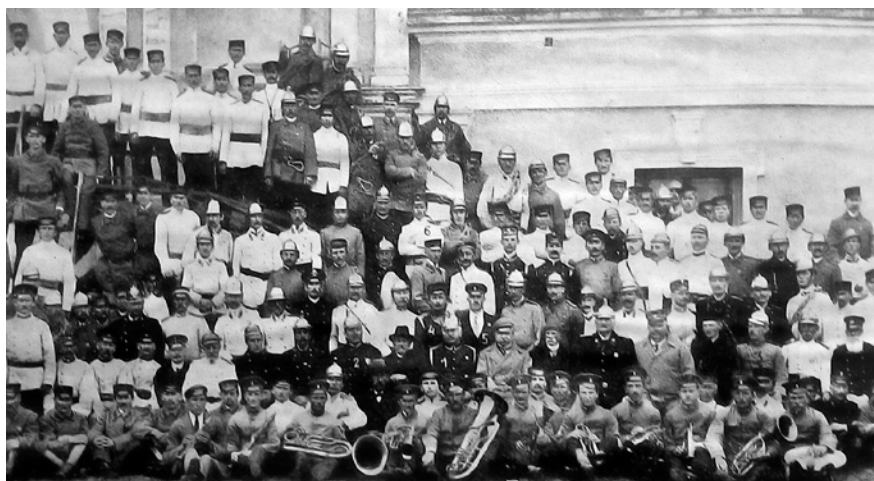

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniwych w Radomiu (29-30 III 1917). Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 65

- 8 lipca 1917 roku odbył się zjazd straży ogniowych w Żelechowie, w którym wzięło udział 230 uczestników OSO z: Garwolina, Kolonii Żelechowskiej, Łaskarzewa, Olecka, Parysowa, Ryk, Stężycy, Woli Zadybowskiej. Rezultatem obrad było podjęcie uchwał o powołaniu Oddziału Związku Floriańskiego, o obowiązku dostarczania koni do pojazdów strażackich i o zapomogach dla strażaków. Do zawodów stanęły drużyny z: Garwolina (zwycięzcy), Łaskarzewa, Łukowa, Parysowa, Ryk, Stężycy, Woli Zadybowskiej. Po zawodach odbył się pokaz sprawności działania OSO w Żelechowie.
- 22 lipca 1917 roku, z udziałem 212 strażaków, odbył się zjazd delegatów z powiatu kolskiego. Podczas obrad poruszono tematykę dotyczącą działania Związku Floriańskiego, znaczenia drzew w pożarnictwie i budownictwie trudnopalnym. W podjętych uchwałach postanowiono powołać Oddział Kolski Związku Floriańskiego, przeprowadzić rejestrację strat wojennych w strażach, zorganizować kursy doskonalące dla funkcyjnych straży. Zjazd zakończył się pokazami miejscowej OSO.
- 2 września 1917 roku odbył się zjazd straży pożarnych ziemie łączycyckiej. W przedsięwzięciu wzięło udział przeszło 500 strażaków z OSO w: Błoniu, Golicach, Grabowie,

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniwych w Żelechowie (8 VII 1917).
Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 68

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniwych w Kole (22 VII 1917).
Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 70

Jankowie, Janowicach, Kałowie, Leśmierzu, Mazewie, Orszowicach, Ozorkowie, Pełczysku, Piątku, Sobótce, Topoli, Wartkowicach i Witonii. Podczas plenarnych obrad podjęto uchwałę o powstaniu Oddziału Związku Floriańskiego w Łęczycy. Po nabożeństwie odbyły się zawody strażackie z udziałem drużyn z: Błonia, Golic, Janowic, Leśniewa, Łęczyc, Orszewic, Ozorkowa, Piątku, Topoli i Tumu.

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Pożarnych w Łęczycy (2 IX 1917).

Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 73

- 8 września 1917 roku z udziałem straży ogniowych z powiatów łowickiego, skierniewickiego i sochaczewskiego odbył się zjazd w Łowiczu. Delegatami byli strażacy działacze z: Błaszek, Bochenia, Chąsna, Chruścina, Kompiny, Końskich, Lipnicy, Łaguszewa, Łyszkowic, Orszewic, Pruszkowa, Pszczonowa, Retek, Skierniewic, Soboty, Sochaczewa, Tumu i Zdun. Po nabożeństwie odbyły się obrady, podczas których podjęto uchwałę o utworzeniu Oddziału Związku Floriańskiego w Łowiczu, obejmującego powiaty łowicki, skierniewicki i sochaczewski. W zawodach pożarniczych udział wzięły drużyny OSO z: Bochenia, Dąbkowic, Dąbkowic oddz. z Chruślina, Dąbkowic oddz. z Ostrowa, Dąbkowic oddz. z Parmy, Domanielic, Kompiny, Łyszkowic, Pruszkowa, Retek, Soboty, Zdun i Drużyna Harcerska Straży Ogniowej Łowickiej.

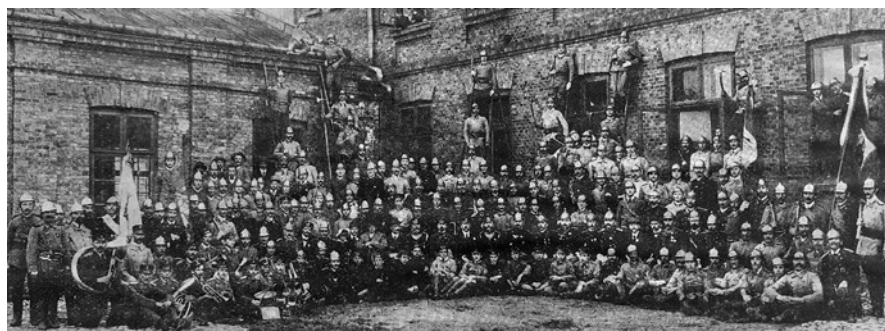

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniwych w Łowiczu (8 IX 1917).

Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 75

- 16 września 1917 roku odbył się zjazd straży pożarnych w Olkuszu. Reprezentantami było 150 strażaków z powiatu miechowskiego i olkuskiego, którzy przybyli z: Bolesławca, Michałowic, Miechowa, Pilicy, Proszowic, Skały, Sławkowa, Sułoszowy, Wolbromia i Żarnowca. Podczas zebrania podjęto uchwałę o założeniu Oddziału Związku Floriańskiego na powiat miechowski i olkuski. W dyskusji przewijały się problemy wyposażania straży w sprzęt do gaszenia pożarów. W zawodach strażackich wzięły udział drużyny z: Bolesławia, Olkusza, Skały, Wolbromia (zwycięzcy) i Żarnowca.

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniwych w Olkuszu (16 IX 1917).

Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 75

- 23 września 197 roku przy udziale Zarządu Kujawskiego Oddziału Związku Floriańskiego odbył się zjazd straży ogniowych z powiatu nieszawskiego w Osiecinach. Wzięło w nim udział 200 uczestników. Do zawodów stanęły drużyny OSO z: Brześcia Kuj., Cukrowni Brześć Kuj., Lubania, Lubrańca, Nieszawy, Osiecin, Piotrkowa Kuj., Radziejowa i Harcerska, Straży Ogniowej z Radziejowa.
- 30 września 1917 roku z udziałem 250 członków straży pożarnych powiatu włocławskiego odbył się w Kowalu zjazd połączony z zawodami strażackimi. W zawodach grupy pierwszej udział wzięły drużyny z: Cukrowni Brześć Kuj. (zwycięzca), Kowala, Śmiłowic, Włocławka; w grupie drugiej z: Grabkowa, Guźlina; w grupie trzeciej z: Chodecza, Kruszyna, Przedecza i Sokołowa.
- 7 października 1917 roku w Częstochowie odbył się zjazd straży ogniowych z powiatu częstochowskiego. Zjazd został poprzedzony odczytem o Tadeuszu Kościuszcze z okazji 100. rocznicy jego śmierci. Następnie delegaci wysłuchali referatów o odszkodowaniach przyznawanych przez Zarząd Ubezpieczeń Wzajemnych od Ognia, dostarczaniu sikawek na miejsce pożaru i o ubezpieczeniu strażaków na wypadek nieszczęśliwego wypadku lub śmierci podczas gaszenia ognia. W zawodach udział wzięły drużyny z: Dankowic, Kamienicy Polskiej, Kłobucka, Krzepic, Lipia, Mstowa, Parzymiech, Poczesnej, Przystajni, Rębielic Królewskich, Truskolasów i Zajączka.
- 28 października 1917 roku odbył się w Lipnie zjazd straży ogniowych Ziemi dobrzyńskiej. Wzięło w nim udział 300 uczestników reprezentujących OSO z: Bobrownik, Czernikowa, Dobrzejewic, Dobrzynia nad Wisłą, Dobrzynia nad Drwęcą, Działynia, Dulaska, Kikoła, Lipna, Mazowska, Rypina, Skępego, Świętosławia i Tuchowa. W części plenarnej podjęto uchwałę o powołaniu Okręgowego Związku Floriańskiego Ziemi Dobrzyńskiej. W dyskusji przewijała się tematyka wyposażenia straży w sprzęt gaśniczy, zasiłków pieniężnych na działalność

Grupa dowódców OSO uczestników Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniowych w Częstochowie (7 X 1917). Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 83

Uczestnicy Zjazdu Ochotniczych Straży Ogniowych Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie (28 X 1917). Źródło: „Rocznik Floriański” 1917, Warszawa 1918, s. 85

straży ze strony sejmiku wojewódzkiego i wyszkolenia pożarniczego kierowców straży pożarnych. W zawodach strażackich wzięły udział strażackie drużyny z: Bobrownik, Dobrzejewic, Dobrzynia nad Wisłą, Kikoła, Lipna, Rypina, Skępego.

– 4 listopada 1917 roku, przy udziale 75 uczestników, odbył się zjazd delegatów straży pożarnych Zagłębia Dąbrowskiego. Udział w nim wzięli działacze strażacy z: Będzina, Czeladzi, Koziegłów, Koziegłówek, Kromołowa, Mrzygłodu, Pińczyc, Poraja, Sączowa, Siemonia, Siewierza, Sosnowca, Tapkowic, Włodowic, Wojkowic Komornych, Wojkowic Kościelnych, Zawiercia, fabryk: „Fitzner i Gamper”, „Hulduszczyńskiego”, kopalni: „Flora”, „Koszaków”, „Miłowice”, „Mortimer”, „Niwka”, „Pogoń” i walcowni „Miłowice”. Uczestnicy zebrania powzięli uchwałę powołującą Oddział Związku Floriańskiego Zagłębia Dąbrowskiego z siedzibą w Sosnowcu oraz wybrali władze. Wiele uwagi poświęcono także powołaniu sądu koleżeńskigo, regulaminowi i funduszom nowo utworzonego Związku,

– 8 grudnia 1917 roku w Radomiu odbył się zjazd delegatów straży ogniowych ziemi radomskiej. Wzięły w niej straż: głowaczewska, radomska, iłżecka, jedlińska, kozienińska, łagowska, odechowska, ostrowiecka, przytycka, skaryszewska, starowiejska, polanowska, żarnowiecka oraz członkowie drużyn żeńskiej i męskiej Seminarium Nauczycielskiego w Radomiu, drużyny męskiej Szkoły Handlowej w Radomiu oraz drużyny męskiej Gimnazjum Filologicznego w Radomiu. Po dyskusji postanowiono utworzyć Oddział Związku Floriańskiego w Radomiu. Żywe zainteresowanie wzbudziły problemy dostarczania zaprzęgów konnych do pożaru, tworzenia niższych niż oddział struktur Związku oraz zaopatrzenia z tytułu wypadków i śmierci strażaka podczas działań ratowniczych.

Szczegółowa analiza problemów związanych ze zjazdami i zawodami strażackimi pozwala na następujące uogólnienia: zjazdy miały za zadanie utworzenie okręgowych związków floriańskich oraz przygotowanie gruntu do wyboru ich władz; odbyte zwody strażackie pozwalały na zobrazowanie stanu przygotowań strażaków do działań gaśniczych i ratowniczych;

uczestniczący w zebraniach i zawodach przedstawiciele władz lokalnych mogli zapoznać się z problemami działań straży pożarnych na ich terenie, wystąpienia przedstawiciele Zarządu Głównego Związku Floriańskiego i „Przeglądu Pożarniczego” podniosły rangę i wagę zjazdów, zorganizowane w ich trakcie nabożeństwa były manifestacją przynależności straży do Kościoła.

5. Zjednoczenie ruchu strażackiego

W chwili odzyskania niepodległości funkcjonowało w granicach odradzającego się państwa polskiego 1600 ochotniczych straży pożarnych. W czerwcu 1919 roku podjęto rozmowy zjednoczeniowe poparte uchwałą Walnego Zgromadzenia Związku Floriańskiego, powziętą na wniosek prezesa Bolesława Chomicza 15 czerwca 1919 roku⁵⁰

Po utworzeniu Międzydzielnicowego Komitetu do Spraw Pożarnictwa i odbyciu kolejnych posiedzeń we Lwowie i w Warszawie, ustalono termin zjazdu na 18-20 września 1920 roku. Jego organizacją zajął się Związek Floriański. Z okazji zjazdu zamierzano zorganizować dużą wystawę przeciwpożarową. Daleko zaawansowane przygotowania przerwała wojna polsko-rosyjska. Na wezwanie Bolesława Chomicza do walki w obronie niepodległości przystąpiło 60 tys. strażaków.

Po zakończeniu wojny i zawarciu traktatu pokojowego w Rydze, 18 marca 1921 roku, działacze Związku Floriańskiego, już na drugi dzień, podczas walnego zgromadzenia przedyskutowali i przyjęli projekt statutu Związku Straży Pożarnej Rzeczypospolitej Polskiej. Jednocześnie została wznowiona działalność Komitetu Międzydzielnicowego do Spraw Pożarnictwa, który obradował 10 i 23 maja oraz 25 czerwca 1921 roku. Uczestniczyli w nich delegaci wszystkich związków strażackich z terenu Polski. Ton obradom nadawali przedstawiciele władz Związku Floriańskiego i Krajowego Związku OSP w Galicji i Lodomerii.

---

⁵⁰ *Zgromadzenie Walne Związku Floriańskiego w dniu 15 czerwca 1919 r.*, „Przegl. Pożar.” 1919, 11/12.

Finałem przeprowadzonych ustaleń między upoważnionymi do rozmów reprezentantami związków dzielnicowych było odbycie 8-9 września 1921 roku w Warszawie I Ogólnopanstwowego Zjazdu Delegatów Straży Ogniowych RP, zakończonego utworzeniem Głównego Związku Straży Pożarnych RP.

Zakończenie

Los straży pożarnych wiązał się ściśle z losami walki o niepodległość narodu i państwa polskiego. Mimo trudów pokonywanych przez straże pożarne w czasach niewoli, w toczących się działaniach wojennych, w powstaniach – do ogólnopolskiego Związku, w niepodległym państwie, związki dzielnicowe straży zaborowych wniosły liczne jednostki OSP (OSO); Związek Floriański – 462 zorganizowane straże i 20 tys. strażaków, Związek Wielkopolski – 145 straży i 3872 strażaków, Związek Małopolski – 1466 straży i 54 000 strażaków⁵¹.

Niekwestionowanym liderem zjednoczenia całego ruchu strażackiego był Bolesław Chomicz. W prowadzonych wcześniej rozmowach ze strażackimi działaczami byłych zaborów doprowadził do spotkania, 25 czerwca 1921 roku, członków Międzydzielnicowego Komitetu do Spraw Pożarnictwa, których zadaniem było ustalenie warunków brzegowych do zjednoczenia związków straży pożarnych. W jego składzie znaleźli się przedstawiciele Związku Floriańskiego (obejmującego byłe Królestwo Polskie) – powstałego w Warszawie w 1916 roku, Związku Małopolskiego (obejmującego Galicję) – powstałego w 1875 roku we Lwowie, Związku Wielkopolskiego (obejmującego Wielkopolskę) – utworzonego w 1920 roku w Poznaniu, Związku Pomorskiego (obejmującego Pomorze) – powstałego w 1880 roku w Grudziądzu i Związku Cieszyńskiego (obejmującego śląską część zaboru austriackiego) – utworzonego w 1914 roku w Bielsku⁵². Komitet Międzydzielnicowy do Spraw Pożarnictwa odbył kilka narad we Lwowie i w Warszawie, ustalając

---

⁵¹ P. Matusak, *Bolesław Chomicz w trosce...*, s. 93.

⁵² Ibidem, Warszawa 2015, s. 92.

termin odbycia zjazdu na 18-20 września 1920 roku. Jednak wojna polsko-rosyjska przyczyniła się do przerwania przygotowań. Po jej zakończeniu i zawarciu traktatu pokojowego 18 marca 1921 roku w Rydze, wznowiono działalność Komitetu. W kolejnych posiedzeniach 10 i 23 maja oraz 25 czerwca 1921 roku uczestniczyli delegaci wszystkich związków strażackich z terenu Polski. Podczas ich trwania przedyskutowano i przyjęto projekt statutu Związku Straży Pożarnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyznaczono termin odbycia Zjazdu.

Zwieńczeniem rozmów i ustaleń były obrady I Ogólnopolskiego Zjazdu Delegatów Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, 8-9 września 1921 roku, gdzie doszło do powstania Głównego Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Związek Floriański wykonał ogromną pracę. Przez zaledwie jedenaście lat działalności (licząc Towarzystwo Świętego Floriana) stworzył podstawy do zintegrowania działających w zaborach związków strażackich. Możliwe to było przy udziale bardzo wielu działaczy pożarnictwa, którzy na trwałe wpisali się w jego historię. Między innymi byli to: inż. Stanisław Arczyński, Emil Balcer, Adam Biedroń-Kalinowski, Stanisław Błaszczyk, Józef Boguszewski, inż. Tadeusz Brzozowski, Józef Bukowski, Tadeusz Busza, Zygmunt Choromański, Bolesław Chomicz, Wojciech Gołuchowski, Alfred Grohman, Zygmunt Holewiński, Szymon Jaroszewski, Leon Kaszewski, Jakub Kohn, Józef Lewiński, Józef Lisowski, Klemens Matusiak, Wacław Mierzanowski, Józef Mikuła, Józef Milewski, Stanisław Okuski, Leon Ostaszewski, Bolesław Pachelski, Stanisław Pągowski, Jan Pawłowski, Zdzisław Przyjałkowski, Michał Radwan, Eugeniusz Rusiecki, Karol Rzepecki, Franciszek Sobczyk, ks. Marcin Szkopowski, Jan Sztromajer, Stanisław Taczak, Stanisław Tarczyński, inż. Józef Tuliszkowski, Stanisław Twardo, inż. Edward Wagner, Marian Waligóra, inż. Stanisław Waligórski, Bolesław Wójcikiewicz, Konstanty Wyszacki, inż. Aleksander L. Zagrodzki i zapewne jeszcze wielu innych.

O autorze:

Zdzisław Jan Zasada, młodszy brygadier PSP w stanie spoczynku, doktor nauk humanistycznych, adiunkt Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku. Wiceprzewodniczący Komisji Historycznej Zarządu Głównego Związku OSP RP. : Długoletni prezes Włocławskiego Towarzystwa Naukowego i Honorowy Prezes WTN. Autor licznych monografii i artykułów o ochronie przeciwpożarowej Kujaw wschodnich i ziemi dobrzyńskiej.